

Penasaban dan Pendaftaran Kelahiran Anak Tidak Sah Taraf Orang Islam di Malaysia dan negara Asia Lain

Ascertainment of Lineage and Registration of Birth of an Illegitimate Child of Muslim in Malaysia and Other Asian Countries

ZURINA MUSA^{*1}, ZULIZA MOHD KUSRIN¹, MUHAMMAD NAZIR ALIAS¹ & NURHIDAYAH MUHAMMAD HASHIM²

¹Pusat Kajian Syariah, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia, 43600 Bangi, Selangor

²Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), UiTM Shah Alam, 40450 Shah Alam, Selangor

*Corresponding Author; email: P118357@siswa.ukm.edu.my

Received: 18 January 2023/Revised: 5 July 2023/Accepted: 17 July 2023/

Publish: 1 December 2023

ABSTRAK

Terdapat perbezaan dari segi konsep anak tidak sah taraf menurut perundangan Islam dan peruntukan undang-undang sivil di Malaysia sepertimana yang diguna pakai oleh Jabatan Pendaftaran Negara (JPN) di bawah Akta Pendaftaran Kelahiran dan Kematian 1957 [Akta 299], khusus berhubung dengan isu pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf orang Islam. Perbezaan ini memberi kesan yang amat signifikan dari segi hukum Syarak antaranya yang melibatkan penasaban, perwalian dan pewarisan harta pusaka. Selain itu, ia turut akan memberi implikasi yang sangat besar dan rumit kepada kelangsungan entiti keluarga. Justeru, artikel ini membincangkan tentang konsep penasaban atau penamaan dan pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf orang Islam serta pelaksanaannya menurut perundangan Islam dan sivil di Malaysia dan beberapa negara Asia iaitu Indonesia, Singapura dan Thailand. Kajian berbentuk kualitatif. Data terkumpul dianalisis secara diskriptif dan tematik. Hasil kajian mendapati di Malaysia terdapat kepelbagaian tafsiran konsep penasaban atau penamaan bagi anak tidak sah taraf menurut perundangan Islam. Berlaku konflik berkaitan prosedur dan pemakaian undang-undang antara perundangan Islam dan Sivil serta ketidakseragaman pelaksanaan antara perundangan dan kehakiman Syariah sendiri. Di negara Indonesia, pelaksanaan penasaban dan pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf orang Islam adalah mengikut hukum syarak. Manakala di Singapura dan Thailand, adalah merujuk kepada undang-undang sivil. Oleh itu terdapat keperluan dilakukan kajian terperinci berkaitan undang-undang penasaban dan pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf orang Islam dilakukan, demi kepentingan agama dan umat Islam amnya serta khusus kepada pihak-pihak yang berkepentingan bagi mengelakkan isu pertindanan nasab.

Kata kunci: Pendaftaran; penasaban; anak tidak sah taraf

ABSTRACT

There is a difference in term of the concept of an illegitimate child according to Islamic law and the provisions of civil law in Malaysia as applied by the National Registration Department (NRD) under the Birth and Death Registration Act 1957 [Act 299], specifically in relation to an issue of birth registration of the illegitimate child of Muslim. This difference has a very significant impact in terms of Syarak law, including those involving matters of ascertaining the lineage, guardianship and inheritance. Besides, it also will have very large and complicated implications for the subsistency of the family entity. Thus, this article discusses the concept of ascertaining the lineage or naming for the illegitimate muslim children and its implementation according to Islamic and civil law in Malaysia and other Asian countries such as Indonesia, Singapore and Thailand. The methodology of this study is qualitative. Collected data were analyzed descriptively and thematically. The results of the study in Malaysia found that there is a diversity of interpretation of

the concept of ascertaining the lineage or naming for the illegitimate children according to Islamic law. Also, there is conflict in relation to procedures and application of laws between Islamic and civil law as well as the inconsistency of implementation between the law and the Shariah judiciary itself. In the country of Indonesia, the implementation of ascertaining of lineage and registration of the birth of illegitimate children of Muslims is in accordance with Islamic law. While in Singapore and Thailand, it is subject to civil law. Therefore, there is a need to carry out a detailed study related to laws of ascertaining lineage and registration of the birth of illegitimate children of Muslims, for the sake of religion and Muslims in general and specifically for interested parties to avoid the issue of lineage overlapping.

Keywords: Registration; lineage; illegitimate children

PENGENALAN

Di Malaysia, setiap kelahiran sama ada bagi anak sah taraf mahupun anak tidak sah taraf perlu didaftarkan di Jabatan Pendaftaran Negara (JPN) dan tertakluk kepada Akta Pendaftaran Kelahiran dan Kematian 1957 [Akta 299]. Pada asasnya, dalam kes anak tidak sah taraf, pendaftaran kelahirannya adalah tertakluk kepada peruntukan Seksyen 13 dan 13(A), Akta 299. Terminologi “anak tidak sah taraf” merupakan terminologi makruf dan diketahui umum dalam kalangan masyarakat Malaysia. Istilah ini digunakan bagi menggambarkan status seseorang anak itu dipercayai hasil anak dari persetubuhan luar nikah sama ada zina atau rogol, khususnya bagi masyarakat Islam (Wan Abdul Fattah et al. 2020). Secara umumnya, anak tidak sah taraf juga bermaksud anak yang lahir daripada pasangan yang tidak bernikah. Anak tersebut juga bukan lahir daripada hubungan kelamin salah sangka (persetubuhan syubhah) (Mariatul Shima & Nur Syakiran 2017). Walau bagaimanapun terdapat perbezaan dari segi konsep anak tidak sah taraf antara perundangan Islam dan peruntukan undang-undang sivil sepertimana yang diguna pakai oleh JPN. Perbezaan ini memberi kesan yang amat signifikan sama ada dari segi hukum Syarak dan juga tanggapan masyarakat terhadap istilah anak tidak sah taraf itu sendiri.

Pada asasnya, anak tidak sah taraf adalah anak yang terhasil di luar perkahwinan yang diiktiraf oleh hukum Syarak dan akibatnya akan menimbulkan pelbagai implikasi perundangan dari segi hak dan kedudukan sebagai anak tak sah taraf menurut undang-undang negara. (Azizah et al. 2021). Dalam kebanyakan Undang-undang Keluarga Islam Negeri-Negeri di Malaysia, anak tidak sah taraf ditafsirkan sebagai seorang anak yang dilahirkan di luar nikah iaitu samada berpunca daripada perbuatan zina atau dirogol atau melalui cara saintifik yang bertentangan dengan hukum Syarak. Dalam hal ini, anak tidak sah taraf atau anak luar nikah adalah berbeza dengan anak yang dilahirkan hasil daripada persetubuhan

syubhah atau hasil daripada anak perhambaan atau anak yang dilahirkan kurang dari enam bulan dua lahzah daripada tarikh akad nikah.

Antara isu hukum agama yang melibatkan kepentingan anak tidak sah taraf ialah isu penasaban, perwalian dan pewarisan harta pusaka, yang akan memberi implikasi yang sangat besar dan rumit kepada kelangsungan entiti keluarga. Dalam hal penentuan nasab seorang anak ke atas ibu adalah melalui kelahiran, tidak kira sama ada anak dilahirkan dalam perkahwinan ibunya yang sah ataupun tidak. Ini bermaksud sama ada anak tersebut adalah anak sah taraf atau tidak sah taraf, penasaban anak tetap ke atas ibunya. Namun sebaliknya, menurut Hukum Syarak dalam hal penentuan nasab anak ke atas bapa sama ada bapa syarie atau bapa biologi adalah melalui beberapa cara dan mempunyai pelbagai pendapat dalam kalangan para ulama. Justeru, bapa dalam konteks kajian ini terbahagi kepada dua kategori iaitu pertama, bapa biologi melibatkan percantuman benih lelaki dan perempuan secara tabie sehingga melahirkan anak tanpa diikat oleh perkahwinan atau sesuatu kaedah yang diluluskan oleh syarak dan kedua, bapa syarie melibatkan percantuman benih lelaki dan perempuan yang diikat oleh perkahwinan atau sesuatu kaedah yang diluluskan oleh syarak (Lukman & Azhan 2016).

Secara umumnya, jumhur ulama berpendapat anak yang tidak sah taraf, tidak disabitkan nasab ke atas bapa biologi. Dalam konteks di Malaysia, berlaku isu yang timbul melibatkan kes anak yang lahir dalam perkahwinan yang sah tetapi tidak mencukupi enam bulan qamariyyah dari tarikh perkahwinan ibunya dan bapa biologi atau lelaki yang berkahwin dengan ibu anak tersebut mengaku sebagai bapa dan memohon untuk didaftarkan sebagai bapa anak tersebut, seterusnya nama anak tersebut dibin atau dibintikan dengan namanya, bukan dengan nama Abdullah atau salah satu daripada Asma' al-Husna. Dalam isu ini, permohonan pengesahan nasab anak tersebut perlu dilakukan ke Mahkamah Syariah bagi mengesahkan nasab ke atas bapa biologi atau seorang

lelaki yang mengaku sebagai bapa. Sehubungan itu, kajian ini dijalankan bertujuan mengkaji pelaksanaan penasaban dan pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf orang Islam serta meneliti sekiranya wujud sebarang perkembangan selaras dengan keperluan semasa.

LATAR BELAKANG KAJIAN

Kes salah laku seksual seperti gejala perzinaan dan persetubuhan haram merupakan antara kesalahan jenayah syariah yang mencatatkan angka tertinggi berbanding kesalahan jenayah yang lain dan membawa kepada kelahiran anak tidak sah taraf di pusat kendalian Jabatan Kebajikan Masyarakat Malaysia dan pendaftaran kelahiran di JPN (Khairul Hamimah & Nurul Husna 2019). Statistik pendaftaran kelahiran pula menunjukkan seramai 25,567 anak tidak sah taraf didaftarkan dengan JPN sejak 2019 sehingga Januari 2020 adalah termasuk bagi perkahwinan yang tidak mencukupi enam bulan qamariah (Norfazlina 2020). Statistik kelahiran anak tak sah taraf yang tinggi di Malaysia membuktikan masyarakat sedang mengalami krisis keruntuhan moral yang sangat meruncing (Azizah et al. 2019). Implikasi daripada statistik ini menunjukkan suatu situasi yang membimbangkan dan tindakan proaktif termasuk dari sudut pemerkasaan pelaksanaan undang-undang perlu dipandang serius. Menurut perundangan Islam tindakan memelihara dan melindungi nasab keturunan merupakan salah satu daripada Maqasid Syariah yang perlu diambil tanggungjawab oleh semua orang Islam dan dituntut untuk melaksanakannya.

Nasab anak tidak sah taraf adalah kepada ibunya. Justeru dari aspek penamaan anak tidak sah taraf ini akan dibin/dibintikan dengan nama Abdullah atau lain-lain nama “Asma’ al-Husna” berpangkalan Abdul sepertimana digariskan dalam fatwa oleh Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan kali ke - 41 yang diadakan pada 25 Jun 1998. (JAKIM-1998). Namun, pelaksanaan penamaan atau pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf Islam di JPN secara praktikalnya ialah anak yang dilahirkan di luar perkahwinan yang sah, nama anak tersebut akan diletakkan tanpa berbin dan berbintikan bapa. Manakala, di ruangan maklumat bapa pula akan dimasukkan, “tidak diperoleh”. Berbeza bagi anak yang lahir dalam perkahwinan yang sah tetapi tidak mencukupi enam bulan qamariyyah dari tarikh perkahwinan, nama bapa akan dimasukkan di ruangan bapa sekiranya borang permohonan

mengikut seksyen 13 ditandatangani bersama oleh ibu dan bapa berkenaan. Selain itu, nama anak tersebut akan tetap berbin dan berbintikan kepada Abdullah atau salah satu daripada asma’ al-husna. Akan tetapi perkataan permohonan “seksyen 13” akan diletakkan di bahagian bawah sebelah kiri sijil kelahiran tersebut. Hal ini berpandukan kepada Seksyen 13 Akta 299 yang menyatakan bahawa pengakuan sebagai bapa kepada anak tak sah taraf tidak boleh dicatatkan oleh pendaftar kecuali dengan syarat ibu dan lelaki tersebut menandatangani bersama borang permohonan di bawah Akta 299 (Wan Abdul Fattah et al. 2020).

METODOLOGI

Objektif artikel ini membincangkan konsep penasaban atau penamaan dan pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf orang Islam serta pelaksanaannya menurut perundangan Islam dan sivil di Malaysia. Kajian juga dilanjutkan dengan menfokuskan isu tersebut di negara Singapura, Indonesia dan Thailand. Metodologi kajian ialah kualitatif dengan instrumen pengumpulan data kajian menerusi analisis dokumen terhadap sumber-sumber primer dan sekunder yang berkaitan. Data-data kajian adalah seperti rujukan-rujukan sedia ada sama ada artikel, majalah, buku, jurnal serta tesis yang diteliti, dinilai dan dianalisis secara deskriptif bagi melengkapkan metodologi kajian bagi artikel ini.

HASIL DAN PERBINCANGAN

KONSEP PENASABAN MENURUT PERUNDANGAN ISLAM

Dalam Islam, status kesahatarafan atau ketaksahatarafan seseorang anak yang dilahirkan amat berkait rapat dengan nasabnya. Sepertimana dalam dalil Al-Quran yang menyatakan berkaitan penciptaan manusia dan hubungkaitnya dengan nasab, firman Allah SWT (Surah al-Furqan 25:54)

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا

Maksudnya: “Dialah yang menjadikan manusia daripada air mani, lalu dijadikan mereka bernasab keturunan dan bersaudara (persemendaan). Dan sesungguhnya Tuhan kamu (wahai Muhammad) amat berkuasa”.

Terdapat kepelbagaian tafsiran konsep penasaban dalam perundangan Islam. Perkataan nasab daripada

sudut bahasa adalah berasal daripada kalimah – نسب ينسب, jika disebut ينسبه (yansibuhu) adalah menisbahkan seseorang kepada bapanya. Nasab juga pada bahasa dengan makna qarabah dan apabila dijamakkan dengan kalimah أنساب (ansab) (Ibn Manzur 1994). Kebanyakan fuqaha tidak mendefinisikan perkataan nasab. Mereka melihat dari sudut bahasa berdasarkan kemasyhuran makna nasab itu sendiri. Namun mereka banyak membincangkan permasalahan dan solusi berhubung dengan penasaban tanpa mendefinisikannya. Walau bagaimanapun, terdapat segelintir fuqaha mendefinisikan nasab sebagai kaum kerabat yang mempunyai perhubungan antara dua insan dengan sebab perkongsian dalam kelahiran yang dekat atau jauh (Ibn Hajar 1975). Menurut definisi konvensional, nasab juga bermaksud pertalian keluarga, keturunan (terutama daripada sebelah bapa). Contohnya, nasab bapa pertalian keluarga di sebelah bapa; nasab ibu pertalian keluarga di sebelah ibu; penasaban hal yang berkaitan dengan nasab: ini berkaitan dengan nasab, pewalian, pewarisan, dan pergaulan dalam keluarga. (Dewan Bahasa dan Pustaka 2005). Mengikut Syariat Islam, konsep sah taraf merujuk kepada perakuan yang diperolehi oleh anak berkenaan sebagai anak yang sah kepada bapa berkenaan. Pensabitan nasab anak ke atas ibu ialah kelahiran, tidak kira sama ada anak dilahirkan dalam perkahwinan ibunya yang sah ataupun tidak.

SABITAN NASAB MELALUI AL-FIRASH

Kaedah pensabitan nasab anak ke atas bapa adalah berbeza dengan sabitan nasab ke atas ibu. Dalam hal ini terdapat beberapa cara pensabitan nasab menurut Islam antaranya melalui perkahwinan yang sah, perkahwinan yang fasid dan perisetubuhan yang syubhah berserta dengan syarat-syarat yang tertentu (Al-Zuhaili 2001).

Ibn al-Qayyim menyatakan bahawa fuqaha bersepakat kaedah pensabitan nasab yang paling kuat adalah melalui *al-firash* (perkahwinan) (Al Ka'biyy 2003). Dalam Qamus al-Muhit menyatakan *al-firash* ialah sesuatu yang dihampar, dan juga isteri bagi seseorang (Ibn Yaqub Fairuz 2004). Dalil ayat Al-Quran juga menyatakan berkenaan *al-firash*, firman Allah SWT (Surah al-Waqiah 56:34)

وَأَفْرَاشٍ مَّرْفُوعَةٍ

Maksudnya: “Dan tempat-tempat tidur yang tertinggi keadaannya...”

Makna perkataan *al-firash* dari sudut istilah didefinisikan oleh fuqaha dengan makna perisetubuhan dan perempuan yang melahirkan anak bagi lelaki tertentu (Kementerian Wakaf dan Urusan Agama Kuwait 1983). Di sini, pengkaji mendapati bahawa fuqaha memberikan pemahaman perkataan *al-firash* bermaksud perkahwinan atau pernikahan yang membolehkan berlaku suatu hubungan kelamin antara seorang lelaki dan seorang perempuan menurut hukum Syarak. Walau bagaimanapun, fuqaha khilaf tentang pelaksanaan kaedah pensabitan nasab melalui perkahwinan yang sah iaitu pernikahan yang memenuhi rukun, syarat dan tiada perkara yang menghalang kesahannya. Dalam Islam, seseorang bapa dilarang daripada mengingkari nasab anak-anak dan mengharamkan wanita meletakkan nasab anak kepada bukan bapa yang sebenar. Islam membatalkan sistem yang berlaku pada zaman Jahiliyyah mengenai penyambungan keturunan anak-anak zina. Dalil kaedah pensabitan nasab melalui perkahwinan yang sah adalah berdasarkan dalil sunnah dan ijma' ulama. Berdasarkan hadis Nabi Muhammad S.A.W. bersabda, الولد للفراش وللعاهر الحجر dan maksudnya:

“Anak yang lahir daripada hamparan (yang sah) berhak disabitkan nasab keturunan; dan pezina berhak dilontar dengan batu” (al-Bukhari, *Sahih al-Bukhari, Kitab Buyu'*, Bab *Tafsir al Al Musyabbihat & Muslim, Sahih Muslim, Kitab Rida'*, Bab *Walad Firash Wa Tawaqqiy Syubuhaat*).

Berdasarkan hadis ini dapat difahami bahawa anak yang lahir daripada hubungan (*al-firash*) dalam pernikahan suami isteri yang sah dinasabkan keturunannya kepada bapa, manakala hubungan secara zina tidak layak menjadi sebab bagi mewujudkan nasab, ia hanya layak dan berhak direjam. Hadis ini juga menunjukkan bahawa anak dinasabkan kepada bapa setelah berlaku seketiduran (perisetubuhan) dan nasab tidak sabit (sah) melainkan selepas dibolehkan berlaku perisetubuhan pada perkahwinan yang sah atau fasid. Ini adalah pendapat fuqaha. Berdasarkan hadis tersebut juga, fuqaha berpandangan bahawa bukti *al-firash* adalah memadai bagi pensabitan nasab tanpa memerlukan kepada keterangan lain. Walau bagaimanapun, ia tertakluk kepada syarat tertentu, iaitu tempoh mengandung hendaklah sekurang-kurangnya enam (6) bulan qamariah sebelum anak itu dilahirkan dan tiada khilaf antara fuqaha dalam penentuan minimum tempoh kehamilan sehingga melahirkan anak dalam keadaan hidup iaitu enam bulan. Hal ini adalah bersandarkan nas-nas (dengan maksud)

daripada dalil al-Quran dalam Surah al-Ahqaf, ayat 15 dan Surah al-Baqarah, ayat 233 seperti yang berikut:

“Dan Kami wajibkan manusia berbuat baik kepada kedua ibu bapanya; ibunya telah mengandungkannya dan telah melahirkannya dengan bersusah payah. Sedang tempoh mengandungnya berserta dengan tempoh menceraikan susunya ialah dalam masa tiga puluh bulan...”; dan

“Dan ibu-ibu hendaklah menyusukan anak-anak mereka selama dua tahun genap, iaitu bagi orang yang hendak menyempurnakan penyusuan itu”.

Berdasarkan dalil-dalil ayat Al-Quran tersebut di atas, para fuqaha sepakat bahawa tempoh hamil yang minimum ialah enam bulan dari masa bersetubuh dan masa yang membolehkan berlaku persetubuhan (Al Zuhaili 2001). Diperjelaskan lagi mengenai tempoh kehamilan dan tempoh penyusuan mengambil masa selama tiga puluh (30) bulan. Berdasarkan kedua-dua ayat tersebut, tempoh kehamilan yang paling singkat ialah selama enam (6) bulan dan tempoh penyusuan yang paling lama ialah genap dua (2) tahun. Oleh yang demikian, fuqaha menyimpulkan bahawa tempoh masa mengandung yang paling minimum yang diiktiraf oleh hukum Syarak ialah enam (6) bulan (Al-Maraghiy 2001).

Fuqaha juga secara ijma' sepakat bahawa pensabitan nasab melalui *al-firash* dalam perkahwinan yang sah menghalalkan seseorang lelaki (suami) menggauli seseorang perempuan (isteri) dan dikhususkan kepadanya hak menggauli. Ini bermaksud perempuan dikira sebagai tempat *al-firash* untuk lelaki. Oleh itu, dinamakan *al-firash* yang sah dan disabitkan nasab bagi kandungan isteri kepada suami yang sah *al-firash*. Selain pensabitan nasab melalui perkahwinan, fuqaha juga menggariskan beberapa kaedah penasaban yang lain antaranya melalui iqrar atau pengakuan, bayyinah atau kesaksian, *qiyafah* (persamaan di antara seorang dengan seorang yang lain), *qur'ah* (undian), *istifadhah* (menasabkan seorang anak kepada seorang lelaki atau qabilah) dan *istilhaq* (pendakwaan nasab) (Lukman & Mohamad Azhan 2016).

Seterusnya, hadith Nabi S.A.W yang bermaksud: “Anak yang lahir daripada hamparan (yang sah) berhak disabitkan nasab keturunan; dan pezina berhak dilontar dengan batu” yang telah dinyatakan sebelum ini, disebutkan oleh Nabi s.a.w apabila berlaku perebutan nasab anak pada zaman baginda antara Sa'ad bin Abi Waqqas dengan 'Abdun bin Zam'ah. Hadith ini juga menunjukkan kedudukan bukti *al-firash* adalah utama dalam pensabitan nasab

dan menidakkan sabitan nasab anak zina kepada bapa biologinya seperti berikut:

Maksudnya: “Daripada A'isyah RA beliau berkata “Utbah bin Abi Waqqas menegaskan kepada saudaranya Sa'ad bin Abi Waqqas, bahawa anak hamba Zam'ah itu adalah daripada keturunannya, maka ambillah dia. A'isyah RA berkata lagi: Pada tahun pembukaan kota Mekah Sa'ad bin Abi Waqqas mengambil anak tersebut dengan berkata; “saudaraku telah berpesan agar aku mengambilnya”. Lalu ditentang oleh 'Abdun bin Zam'ah dengan berkata: “dia adalah saudaraku, dia adalah anak hamba sahaya ayahku. Dia dilahirkan di atas hamparan ayahku (pemilikan). Lalu mereka berdua menuju bertemu Rasulullah SAW. Sa'ad berkata: “wahai Rasulullah SAW, sesungguhnya saudaraku telah menegaskan kepadaku bahawa anak ini adalah anaknya”. Sementara itu 'Abdun bin Zam'ah pula berkata: “dia adalah saudaraku, anak kepada hamba sahaya ayahku, dia dilahirkan atas hamparan ayahku”. Lalu baginda SAW bersabda: budak ini milik engkau wahai 'Abdun bin Zam'ah. Kemudian Nabi bersabda, “Anak itu dinasabkan kepada lelaki yang mempunyai *al-firash* (yakni perkahwinan atau pemilikan hamba), manakala lelaki yang berzina akan mendapat *al-hajar* (kekecewaan, yakni tidak mendapat nasab anak itu)”.

Kemudian apabila Rasulullah S.A.W melihat rupa budak itu amat mirip dengan 'Utbah bin Abi Waqqas, baginda S.A.W berkata kepada umm al-mu'minin Sawdah binti Zam'ah: “hendaklah kamu berhijab dan menutup aurat daripada budak ini”. Maka sejak itu budak itu tidak melihat Saudah sehinggalah dia meninggal dunia”. (Riwayat al-Bukhari dan Muslim).

Terdapat dalam satu penulisan lain menyatakan yang bermaksud:

Mengikut lafaz al-Bukhari: “Dia adalah saudara kandungmu wahai 'Abd', mengikut al-Nasa'iy, “Dan berhijablah darinya wahai Sa'udah, dia bukan saudara kandungmu” dan menurut lafaz Imam Ahmad, “Maka pewarisan baginya dan kamu (Sa'udah) hendaklah berhijab darinya kerana dia bukan saudara kandungmu” (Ibn Qayyim 1977).

Berdasarkan hadith di atas menunjukkan bahawa, Rasulullah S.A.W menyabitkan nasab budak itu kepada Zam'ah semata-mata berasaskan kepada wujudnya *firash*. Walaupun begitu Rasulullah S.A.W memerintahkan umm al-mu'minin Sawdah binti Zam'ah agar berhijab dengan budak tersebut kerana rupa parasnya amat mirip dengan 'Utbah bin Abi Waqqas. Sepatutnya umm al-mu'minin Sawdah binti Zam'ah tidak perlu berhijab kerana antara Sawdah dan budak itu saudara sebapa. Kenyataan kedua ini menunjukkan bahawa Rasulullah S.A.W mengiktiraf bukti DNA (ada iras rupa) dalam perkara muamalat namun menolaknya dalam proses penentuan nasab (Lukman & Mohamad Azhan 2016).

PANDANGAN ULAMA DAN HUKUM
PENGUNAAN “BIN” ATAU “BINTI” ATAU
PENAMAAN PERIHAL BAPA KEPADA ANAK
TIDAK SAH TARAF

Dalam hal penasaban atau penamaan perihal bapa (*paternity*) atau penggunaan “bin” atau “binti” dalam situasi anak tidak sah taraf tidak banyak dibincangkan oleh para fuqaha mengenainya dan tiada dalil yang disepakati berkaitannya. Di sini, membawa maksud bahawa seolah-olah persoalan berkenaannya hanyalah sekadar suatu perkara berbangkit daripada fatwa mereka tentang sabit atau tidak nasab keturunan antara anak tidak sah taraf dengan bapa biologinya (Paizah 2013). Terdapat beberapa pandangan ulama dan kepelbagaian pendapat berkaitan isu ini dalam konteks hukum fiqh seperti yang berikut:

Pandangan pertama dalam kalangan *Syafi'iyah*, *Malikiyyah* dan *Hanabilah* ialah tidak boleh mem“bin/bintikan” anak tidak sah taraf kepada bapa biologi. Seorang ulama mazhab Shafie, Al-Mawardiyy (1999) berkata:

فامولذ الزنا فحكمه حكم ولد الملائنة في نفيه عن الزاني
ولحوقه با لأم

Maksudnya: “Adapun anak zina, hukumnya sama dengan anak li’an iaitu ternafi nasabnya daripada penzina dan dia dinasabkan kepada si ibu.

Seorang ulama Mazhab Maliki, Ibn Rushd (2004) berkata:

واتفق الجمهور على ان اولاد الزنا لا يلحقون بابائهم الا في
الجهلية على ما روي عن عمر بن الخطاب

Maksudnya: Jumhur ulama bersependapat bahawa anak-anak zina tidak di nasabkan kepada ayah (biologi) mereka kecuali (perzinaan yang telah berlaku) pada zaman jahiliah seperti yang diriwayatkan oleh Umar b. Al-Khattab.

Seorang ulama Mazhab Hanbali, Ibn Qudamah (1968) pula berkata setelah menghuraikan pandangan berbeza para ulama yang lain:

ولنا قول النبي (ص) " الولد للفراش وللعاهر الحجر " و لأنه
لا يلحق به اذا لم يستلحقه فلم يلحق به بحال

Maksudnya: bagi kami bersandarkan kepada sabda Rasulullah S.A.W. “anak itu sabit dengan sebab perkahwinan.” ini kerana anak itu tidak dinasabkan kepadanya (bapa biologi) jika tidak berlaku istilah, bahkan tidak mungkin berlaku dalam apa keadaan sekalipun.

Pandangan kedua ialah pandangan Imam Abu Hanifah, Ibn Taimiyyah dan Ishaq Ibn Rahawaih yang berpandangan bahawa tidak boleh mem“bin/binti”kan anak tidak sah taraf kepada bapa biologi kecuali sekiranya pasangan berzina tersebut berkahwin sebelum melahirkan anak. Dalam keadaan yang kedua ini boleh disabitkan perwalian dan pewarisan. Pandangan ini berhujah berdasarkan hadis (الولد للفراش) anak itu sabit nasabnya melalui perkahwinan). Menurut Imam Abu Hanifah asas sabitan nasab ialah semata-mata wujudnya sesuatu perkahwinan iaitu berdasarkan kepada pemahaman umum hadis di atas. Namun bagi jumhur ulama berpandangan dengan lebih terperinci iaitu perkahwinan itu perlulah ada kaitan munasabah dengan anak tersebut seperti usia perkahwinan melebihi 6 bulan 2 lahzah qamariyyah dari tarikh berlakunya persetubuhan (دخول) (Lukman & Mohamad Azhan 2016).

Pandangan ketiga ialah pandangan yang membolehkan untuk “membina/bintikan” anak tidak sah taraf kepada bapa biologi mengikut perundangan (قضا) jika mereka berkahwin sebelum melahirkan anak tersebut dan sabitan nasab hanya pada hukum dunia. Namun hukum hakikatnya ialah terserah antara dia dan Allah. Pandangan ini merujuk kepada pendapat Zaydan (1997) dalam kitabnya “*al-Mufassal Fi Ahkam al-Mar’ah Wa al-Bayt al-Muslim Fi al-Shariah al-Islamiyyah*”.

Pandangan keempat ialah pandangan Hasan al-Basry, Ibn Sirin, Ibrahim al-Nakha’ie dan lain-lain yang turut membolehkan untuk “membina/bintikan” anak tidak sah taraf kepada bapa biologi walaupun pasangan berzina itu tidak berkahwin sesama sendiri dan boleh mendapatkan hak perwalian dan pewarisan dengan syarat mereka yang berzina di kenakan hukuman hudud. Pandangan ini terpakai dalam keadaan perempuan itu hamil tetapi tidak berkahwin dan tidak juga di dalam iddah. Sekiranya berlaku perkahwinan maka anak itu dinasabkan kepada suaminya tanpa ragu. Pandangan ini berhujah kepada hadis Rasulullah S.A.W. dalam peristiwa Juraij:

Maksudnya ...jika anak itu boleh dinasabkan kepada ibunya dan si ibu boleh mewarisi si anak dan si anak boleh mewarisi si ibu sedangkan si ibu berzina dengan lelaki itu.(Dalam masa yang sama) sudah pasti si anak terjadi benih salah seorang dari dua penzina dan kedua-duanya berkongsi anak itu dan bersepatat itu adalah anak mereka berdua, jadi apakah yang menghalang anak itu dinasabkan kepada seorang penzina lelaki (sedangkan sabit nasabnya kepada penzina perempuan) jika tiada orang lain yang mengaku anaknya? Ini adalah qias Juraij pernah bertanya kepada seorang bayi yang ibunya berzina dengan seorang

pengembala, “siapakah ayah kamu wahai budak? Budak itu menjawab si fulan iaitu pengembala. Ini adalah pertuturan daripada Allah yang tidak mungkin berlaku pendustaan” (Ibn Qayyim 1994).

Jelasnya, dalam hal ini didapati terdapat perbezaan pendapat yang ketara dalam kalangan ulama yang secara tidak langsung jelas menunjukkan bahawa isu ini adalah permasalahan ikhtilafiyah (Lukman & Mohamad Azhan 2016). Namun dapat juga disimpulkan bahawa sebahagian ulama berpandangan bahawa anak yang tidak sah taraf seperti anak zina mempunyai ikatan nasab dengan bapa biologinya berdasarkan syarat-syarat tertentu khusus berlakunya sesuatu pernikahan dalam tempoh kehamilan dan sebahagian ulama yang lain berpandangan keduanya tidak mempunyai sabitan ikatan nasab dan kesan-kesan daripadanya. Begitu juga dengan kedudukan nasab anak yang dilahirkan kurang daripada 6 bulan daripada tarikh akad nikah juga merupakan permasalahan ikhtilafiyah.

KONSEP PENASABAN DAN PENDAFTARAN KELAHIRAN ANAK TIDAK SAH TARAF MENURUT PERUNDANGAN SIVIL

Konsep penasaban atau pengesahan taraf anak menurut agama selain Islam atau menurut perundangan sivil di Malaysia adalah berbeza dengan konsep penasaban menurut Hukum Syarak. Hal ini kerana ianya tertakluk kepada perkara kesahatarafan dari sudut perkahwinan ibu bapa anak berkenaan selepas kelahirannya, sepertimana yang diperuntukkan dalam Akta Kesahatarafan 1961 [Akta 60]. Akta 60 menyatakan sekiranya ibu dan bapa kepada anak tidak sah taraf berkahwin setelah anak itu dilahirkan, maka anak tersebut boleh disahatarafkan melalui perkahwinan terkemudian, sebagaimana yang terdapat pada Seksyen 17 (1) (Akta 299, 2011) (Nik Radziah 2001). Merujuk kepada Seksyen 2 Akta 60, tiada tafsiran bagi istilah “anak tak sah taraf” diperuntukkan, namun hanya diberi istilah sebagai “orang disahatarafkan”. Jelasnya status anak-anak yang tidak sah taraf tersebut, boleh ditukar kepada anak sah taraf melalui salah satu kaedah berikut iaitu, perkahwinan kemudian ibu bapa, di bawah seksyen Akta 60, pendaftaran semula kelahiran orang yang disahatarafkan di bawah Akta 60 dan secara pengangkatan di bawah Akta Pengangkatan 1952 [Akta 253] serta pendaftarannya melalui Akta Pendaftaran Pengangkatan 1952 [Akta 257] (Shamsuddin 2007). Secara keseluruhannya, konsep penasaban atau perkara pengesahatarafan

dalam perundangan sivil tidak menetapkan syarat perkahwinan yang sah dan tempoh minimum mengandungi tertentu sebelum seseorang anak dilahirkan bagi membolehkan kaedah pengesahatarafan seseorang anak ditentukan.

Hak terhadap identiti bagi seseorang anak dalam Islam berkait rapat dengan kesahatarafan seseorang anak. Identiti yang dimaksudkan merujuk identiti kanak-kanak berkenaan sebagai anak sah atau tidak sah taraf serta bagaimana pendaftaran namanya di JPN dilakukan menurut perundangan sivil, yang turut memberi kesan terhadap penamaannya dalam sijil kelahiran serta kad pengenalan. Menurut Perkara. 8, Konvensyen Kanak-kanak 1989 di bawah Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu menetapkan bahawa setiap negara yang menandatangani konvensyen ini perlu menghormati hak kanak-kanak mengekalkan identiti mereka, termasuk kewarganegaraan, nama serta hubungan kekeluargaan yang diiktiraf oleh undang-undang dan campur tangan yang tidak sah di sisi undang-undang adalah dilarang. Malaysia sebagai negara anggota kepada konvensyen berkenaan di bawah peruntukan seksyen 7(1) Akta 299 yang menghendaki setiap kelahiran kanak-kanak di Malaysia didaftarkan, tanpa mengambil kira sama ada kanak-kanak berkenaan adalah anak sah taraf atau anak tak sah taraf atau anak yang dibuang yang tidak diketahui ibu bapa atau penjaganya, dan sama ada kanak-kanak dilahirkan hidup atau meninggal. Adanya sijil kelahiran ini melayakkan kanak-kanak berkenaan memohon bagi mendapatkan kad pengenalan bagi tujuan indikasi identiti diri.

Dalam hal anak tidak sah taraf, identiti anak tersebut tidak dapat dinisbahkan kepada bapa biologinya, walaupun bapa biologinya telah berkahwin dengan ibunya ketika anak berkenaan masih dalam kandungan. Identiti atau penamaan diri dalam sijil pendaftaran kelahiran dari segi amalan di JPN berpegang dengan fatwa yang telah dikeluarkan oleh Muzakarah Fatwa Kebangsaan (Zanariah 2018).

PELAKSANAAN PENASABAN DAN PENDAFTARAN KELAHIRAN ANAK TIDAK SAH TARAF MENURUT PERUNDANGAN ISLAM DAN SIVIL DI MALAYSIA

Di Malaysia, bagi mereka yang beragama Islam, peruntukan berkaitan kesahatarafan anak atau hal penasaban terletak di bawah Akta/Enakmen Undang-undang Keluarga Islam Negeri sebagaimana

termaktub dalam Senarai 2 (Senarai Negeri), Jadual Kesembilan Perlembagaan Persekutuan, Kuasa Negeri-negeri berhubung dengan Hukum Syarak. Seksyen 2, 81, 86, 110, 111 dan 112 dalam Akta/Enakmen/Ordinan Undang-undang Keluarga Islam Negeri-negeri memperuntukkan beberapa peruntukan mengenai kedudukan anak tidak sah taraf (Zulkifli, Irwan & Lukman, 2013). Sebagai rujukan peruntukan, misalnya seksyen 110 di bawah Akta Undang-undang Keluarga Islam (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1984 [Akta 303] yang memperuntukkan bahawa-

110. Siapakah yang dikaitkan sebagai bapa

Jika seseorang perempuan yang berkahwin dengan seseorang lelaki melahirkan seorang anak lebih daripada enam bulan qamariah dari tarikh perkahwinannya itu atau dalam masa empat tahun qamariah selepas perkahwinannya itu dibubarkan sama ada oleh sebab kematian lelaki itu atau oleh sebab perceraian, dan perempuan itu pula tidak berkahwin semula, maka lelaki itu hendaklah disifatkan sebagai bapa anak itu, tetapi lelaki itu boleh, dengan cara li'an atau kutukan, menafikan anak itu sebagai anaknya di hadapan Mahkamah.

Zulkifli (2020) menyatakan bahawa permohonan pengesahan nasab bagi anak orang Islam yang diragui kesahtarafannya, perlu dimohon di Mahkamah Syariah yang berbidangkuasa dan melalui tatacara tertentu. Merujuk kepada peruntukan undang-undang Islam yang digunapakai di Wilayah-wilayah Persekutuan sebagai contoh, selain daripada Seksyen 110 Akta 303 yang telah dinyatakan sebelum ini, terdapat beberapa peruntukan lain berkaitan tatacara dan prosedur permohonan penasaban anak dilaksanakan di Mahkamah Syariah.

Mahkamah Tinggi Syariah adalah mahkamah yang berbidang kuasa mendengar sebarang kes mengenai anak tidak sah taraf. Oleh itu, sebarang permohonan mestilah dibuat ke Mahkamah Tinggi Syariah Negeri seperti yang diperuntukkan dalam Akta/Enakmen Mahkamah Syariah Negeri-negeri. Sebagai contoh pada seksyen 46, Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993 [Akta 505] telah memperuntukkan bidangkuasa Mahkamah Tinggi Syariah dalam bidang kuasa mal untuk mendengar dan memutuskan semua tindakan dan prosiding dalam mana semua pihak adalah orang Islam dan yang antaranya berhubung kesahtarafan (penentuan nasab).

Seterusnya, bagi aspek prosedur dan tatacara, rujukan pula perlu dibuat ke atas peruntukan-peruntukan dalam Akta/Enakmen Tatacara Mal

Mahkamah Syariah Negeri-negeri. Kes hendaklah dimulakan melalui "Permohonan" iaitu Permohonan Pengesaharafan Anak Tak Sah Taraf. Sebagai contoh, perkara ini diperuntukkan di bawah seksyen 7(2) Akta Tatacara Mal Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1998 [Akta 585] yang memperuntukkan bahawa sesuatu permohonan hendaklah dibuat melalui notis dalam Borang MS3 dan disokong dengan affidavit yang diangkat sumpah.

Selain itu, fatwa Negeri-negeri juga merupakan salah satu sumber rujukan perundangan dan kehakiman dalam perkara atau isu penasaban atau kesahtarafan seseorang anak. Kebanyakan fatwa Negeri-negeri mensyaratkan tempoh kelahiran melebihi enam bulan daripada tarikh perkahwinan seorang perempuan dengan seseorang lelaki yang dikahwini, bagi tujuan pensabitan nasab seperti yang disepakati oleh jumah ulama dan tidak membenarkan penasaban anak tidak sah taraf kepada bapa biologi serta perlu dinasabkan ke atas ibu atau kepada Abdullah dan 99 Asma' Al-Husna yang lain. Sebagai contoh, fatwa berkenaan dengan Anak Tidak Sah Taraf Dan Penasaban Anak Tidak Sah Taraf yang dibuat menurut subseksyen 34(1) Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993 [Akta 505] yang menyatakan seperti yang berikut:

"1. Anak tidak sah taraf ialah—

(a) anak yang dilahirkan hasil—

- (i) persetubuhan yang berlaku sebelum akad nikah sama ada akibat zina atau rogol; atau
- (ii) melalui cara saintifik yang bertentangan dengan hukum Syarak, dan bukan anak yang dilahirkan hasil daripada persetubuhan syubhah atau bukan anak perhambaan; atau

(b) anak yang dilahirkan dalam tempoh kurang daripada enam bulan mengikut takwim qamariah dari tarikh akad nikah.

2. Anak tidak sah taraf dalam perenggan 1—

(a) boleh dinasabkan, iaitu dibinkan atau dibintikan kepada—

- (i) nama ibunya;
- (ii) nama datuk wa in 'ala (dan ke atas) sebelah ibunya;
- (iii) nama "Abdullah"; atau
- (iv) mana-mana nama asma' ul-husna yang hendaklah dimulai dengan nama "Abdul" sebelum nama asma' ul-husna itu;

- (b) tidak boleh dinasabkan, iaitu dibinkan atau dibintikan kepada—
- (i) bapa biologinya; atau
 - (ii) suami ibunya (bukan bapa biologinya).”.

Namun, terdapat fatwa Negeri yang membenarkan penasaban anak tidak sah taraf kepada bapa biologi dengan syarat-syarat yang tertentu. Sebagai contoh, sighth fatwa di Negeri Perlis di bawah Enakmen Pentadbiran Agama Islam 2006 (Enakmen 4 Tahun 2006) didapati mempunyai perbezaan dengan Negeri-negeri yang lain seperti berikut:

Anak Tak Sah Taraf

“Anak yang lahir kurang 6 bulan selepas ibunya berkahwin, boleh dibinkan kepada suami ibunya, kecuali jika dinafikan oleh si suami”.

Berdasarkan fatwa Negeri Perlis tersebut di atas, didapati prinsip mengenai tempoh kelahiran melebihi enam bulan daripada tarikh perkahwinan seorang perempuan dengan seseorang lelaki yang dikahwini, tidak menjadi syarat bagi mengaitkan seseorang lelaki sebagai bapa kepada anak yang dilahirkan oleh perempuan tersebut atau mensabitkan nasab anak tersebut ke atas lelaki berkenaan, seperti yang disepakati oleh jumbuh ulama.

Kajian Zulkifli, Irwan & Lukman, (2013) menyimpulkan bahawa terdapat beberapa jenis kes yang melibatkan pensabitan nasab atau permohonan kesahtarafan anak di Mahkamah Syariah. Pertama kes yang melibatkan pihak JPN menolak untuk menasabkan/meletakkan nama anak tidak sah taraf kepada bapa biologi; kedua kes bagi Permohonan Pelantikan Wali Hakim; ketiga kes bagi Permohonan Pembahagian Harta Pusaka dan keempat bagi kes Permohonan Mengesahkan Sabitan Nasab yang kebanyakan kes melibatkan permohonan kesahtarafan anak yang merujuk kepada kes pertama dan kedua yang dinyatakan sebelum ini.

Selain itu, Zulkifli (2020) turut menyatakan bahawa terdapat pelbagai penghakiman yang telah diputuskan oleh pihak Mahkamah Syariah dalam isu permohonan kesahtarafan anak ini. Beliau turut merujuk kepada beberapa kes yang telah diputuskan dan menyimpulkan bahawa permohonan-permohonan yang telah diterima oleh pihak Mahkamah Syariah juga, dapat dikategorikan kepada lima (5) situasi iaitu pertama kesahtarafan anak yang lahir lebih enam bulan dari tarikh perkahwinan; kedua kesahtarafan anak dalam kes

suami menghilangkan diri; ketiga kesahtarafan anak yang lahir setelah berlakunya penceraian; keempat kesahtarafan anak di dalam kes watie syubhah dan kelima kesahtarafan anak yang lahir kurang enam bulan dari tarikh perkahwinan. Sebagai rujukan, dalam kes *Wan Khairi Wan Azmi v Farah Nurliliana Jauhari [2011] 2 SHLR 1*, merekodkan kes yang melibatkan situasi kesahtarafan anak yang lahir lebih enam bulan dari tarikh perkahwinan. Berbeza pula dalam kes *Hamid Ismail & Nurjannah Abdullah(2016) JH 42 1427h* yang merekodkan kes dalam situasi kesahtarafan anak yang lahir kurang enam bulan dari tarikh perkahwinan(Zulkifli 2020).

MENURUT PERUNDANGAN DAN KEHAKIMAN SIVIL

Semua prosedur pendaftaran kelahiran adalah tertakluk dan di bawah bidang kuasa yang diperuntukkan di bawah Akta 299. Melalui Akta 299 ini JPN mempunyai kuasa untuk membuat Peraturan dan Kaedah Pendaftaran yang mesti dipatuhi oleh semua pihak yang berurusan dengannya seperti Peraturan Pendaftaran Negara dan Kaedah Pendaftaran Kelahiran dan Kematian. Hasil temubual dengan pihak JPN dalam kajian lepas pada tahun 2019, didapati tidak ada definisi secara khusus bagi anak tidak sah taraf kecuali hanya dikenal pasti sebagai anak yang tertakluk di bawah Seksyen 13, Akta 299. Ketiadaan definisi anak tidak sah taraf secara khusus adalah disebabkan JPN hanya mempunyai bidang kuasa dalam mendaftar kelahiran sahaja, sedangkan bidang kuasa untuk menentukan kesahtarafan seseorang itu adalah terletak di bawah bidang kuasa Mahkamah Syariah (Wan Abdul Fattah et al. 2020). Sebagai rujukan Seksyen 13 Akta 299 memperuntukkan bahawa-

13. Peruntukan mengenai bapa kepada anak tidak sah taraf

Walau apa pun yang terkandung dalam peruntukan terdahulu di dalam Akta ini, dalam hal anak tidak sah taraf, tiada seorang pun sebagai bapa kepada kanak-kanak itu dikehendaki memberi maklumat berkenaan dengan kelahiran kanak-kanak itu, dan Pendaftar hendaklah tidak mencatatkan ke dalam daftar nama mana-mana orang sebagai bapa kanak-kanak itu kecuali atas permintaan bersama oleh ibu dan orang yang mengaku dirinya sebagai bapa kanak-kanak itu, dan orang itu hendaklah dalam hal sedemikian menandatangani daftar itu bersama dengan ibu itu.

Terdapat dua tatacara merekodkan pendaftaran anak tidak sah taraf di JPN. Pertama, pendaftaran anak di bawah “Seksyen 13” iaitu bagi anak tidak sah taraf yang mempunyai maklumat ibu dan bapa

semasa pendaftaran dibuat. Kedua ialah pendaftaran anak tanpa maklumat bapa iaitu bagi anak tidak sah taraf yang hanya mempunyai maklumat ibu sahaja semasa pendaftaran. Walau bagaimanapun, kedua-dua kategori ini tidak diperincikan sama ada di dalam sistem perekodan pendaftaran atau di atas sijil kelahiran, keduanya hanya berbentuk umum iaitu pendaftaran anak di bawah “Seksyen 13” dan pendaftaran tanpa maklumat bapa sahaja. Sehubungan itu, dua istilah ini merupakan dua kategori yang dibuat oleh JPN yang tertakluk dengan Seksyen 13, Akta 299. Malahan dua kategori anak di JPN ini tidak diperincikan menyebabkan berlaku percampuran pendaftaran antara anak hasil zina dan anak yang mempunyai masalah (Wan Abdul Fattah et al. 2020). Amalan sedemikian mengakibatkan JPN telah menetapkan prosedur dan syarat yang harus diikuti dan dipatuhi dalam urusan yang melibatkan pendaftaran kelahiran, tanpa mengira sah taraf ataupun tidak. Oleh yang demikian, bagi anak sah taraf pendaftaran kelahiran tidak menjadi masalah sekiranya dilampirkan bersama sijil perkahwinan yang sah. Namun, bagi anak yang dilahirkan tanpa nikah yang sah atau dalam perkahwinan yang sah tetapi tidak mencukupi enam bulan, ini boleh menyebabkan sijil kelahiran yang akan dikeluarkan akan berbeza. Mengikut amalan yang dilakukan oleh JPN, anak yang dilahirkan di luar perkahwinan yang sah, nama anak tersebut akan diletakkan tanpa berbin dan berbintikan bapa. Manakala, di ruangan maklumat bapa pula akan dimasukkan “tidak diperoleh”.

Berbeza bagi anak yang lahir dalam perkahwinan yang sah tetapi tidak mencukupi enam bulan qamariyyah dari tarikh perkahwinan, nama bapa akan dimasukkan di ruangan bapa sekiranya borang permohonan mengikut seksyen 13 ditandatangani bersama oleh ibu dan bapa berkenaan. Manakala, nama anak tersebut akan tetap berbin dan berbintikan kepada Abdullah atau salah satu daripada Asma' al-Husna. Akan tetapi perkataan permohonan “seksyen 13” akan diletakkan di bahagian bawah sebelah kiri sijil kelahiran tersebut. Hal ini berpandukan kepada Seksyen 13 Akta 299 yang menyatakan bahawa pengakuan sebagai bapa kepada anak tidak sah taraf tidak boleh dicatatkan oleh pendaftar kecuali dengan syarat ibu dan lelaki tersebut menandatangani bersama borang permohonan di bawah Akta 299. Berdasarkan kepada Akta 299 ini, jelas menunjukkan bahawa nama bapa masih boleh dimasukkan dengan syarat ditandatangani bersama ibu dan bapa (Norfairuz Azizah 2014).

KONFLIK PERUNDANGAN ANTARA SYARIAH DAN SIVIL DALAM PROSEDUR PENASABAN ATAU PENDAFTARAN KELAHIRAN ANAK TIDAK SAH TARAF ORANG ISLAM

Sebagaimana yang diketahui Mahkamah Syariah akan mengaplikasikan undang-undang Islam atau hukum Syarak dalam perkara yang berkaitan dengan persoalan diri orang Islam terutamanya undang-undang keluarga, apatah lagi dalam situasi tidak terdapat peruntukan yang jelas di dalam undang-undang bertulis. Ini terutamanya, jika berkait dengan tafsiran atau penghuraian terhadap peruntukan undang-undang Islam, maka rujukan hukum Syarak akan digunakan. Selain itu, bidangkuasa asal Mahkamah Syariah adalah ke atas perkara peribadi orang Islam dan pemakaian undang-undang yang terlibat sudah semestinya adalah undang-undang Islam. Oleh yang demikian, sekiranya terdapat permohonan untuk membina anak tidak sah taraf Islam dengan nama bin Abdullah atau bapa biologi di JPN, maka permohonan pengesahan nasab turut perlu dibuat di Mahkamah Syariah yang berbidangkuasa untuk mendengar dan mengeluarkan perintah yang berkaitan.

Perintah yang dikeluarkan oleh Mahkamah Syariah adalah terpakai kepada orang Islam kerana ia adalah mahkamah yang berkompeten dari segi undang-undang negeri dan Perlembagaan. Berdasarkan prinsip hukum Syarak, seseorang anak hanya boleh dibina dengan bapanya yang sah menurut hukum Syarak (Muhammad Fathi 2020). Selain itu, fuqaha bersepakat bahawa anak yang lahir dalam tempoh kurang dari enam bulan selepas perkahwinan, maka anak tersebut tidak sabit nasabnya dengan suami kepada ibunya. Prinsip ini boleh dilihat dalam kebanyakan fatwa pada peringkat Persekutuan dan Negeri-Negeri serta Undang-undang Keluarga Islam, seperti yang telah dinyatakan dalam contoh seksyen 110 Akta 303 sebelum ini.

Namun, prinsip dalam peruntukan seksyen 110 Akta 303 ini tidak diterjemahkan dalam bentuk kuatkuasa undang-undang dalam hal pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf Islam di JPN yang telah dinyatakan di atas. Ini adalah kerana JPN sebagai sebuah institusi di bawah bidangkuasa Persekutuan adalah tertakluk kepada Akta 299. Menurut Muhammad Fathi (2020), peruntukan perundangan dalam Akta 299 adalah hanya menepati budaya dan agama bukan Islam. Dalam hal ini, konflik peruntukan perundangan Islam dan sivil adalah antara punca berlaku pertikaian dalam kes di Mahkamah Sivil yang membicarakan hal

pendaftaran kelahiran dan penamaan anak orang Islam. Setakat kajian dibuat, selama ini pihak JPN terpaksa melaksanakan prinsip Islam melalui arahan pentadbiran bagi memastikan proses pendaftaran anak orang Islam menepati kehendak syarak.

Selain itu, terdapat juga kes yang melibatkan isu anak tidak sah taraf orang Islam yang bukan setakat diputuskan di Mahkamah Syariah, namun turut diputuskan di Mahkamah Sivil (Zulkifli 2020). Ini jelas berlaku, dalam penghakiman di Mahkamah Sivil yang menimbulkan beberapa isu-isu undang-undang yang signifikan dan penting seperti dalam kes *Seorang Kanak-Kanak lawan Jabatan Pendaftaran Negara & 2 lain* (2017) 7 CLJ 533 CA yang mana Mahkamah Rayuan Sivil telah memutuskan bahawa berdasarkan seksyen 13 Akta 299, Mahkamah telah membenarkan rayuan bagi pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf dibincang kepada nama bapa biologi menggantikan nama 'Abdullah' jika kedua ibubapa bersetuju. Keputusan Mahkamah Rayuan tersebut didapati berlawanan dengan prinsip penamaan anak menurut hukum Syarak yang mana secara tidak langsung turut memberi kesan kepada hukum penasaban (kesahatarafan) seseorang lelaki sebagai bapa ke atas anak yang dibin/bintikan ke atasnya.

Oleh itu, jelas kelihatan berlaku isu konflik atau pertembungan antara undang-undang sivil dan undang-undang Islam dalam hal kekeluargaan atau peribadi orang Islam khusus berkaitan prosedur penasaban, penamaan atau pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf. Sewajarnya isu konflik bidang kuasa antara mahkamah Sivil & Syariah ini tidak berlaku kerana pindaan Perkara 121(1A) Perlembagaan Persekutuan pada tahun 1988 dilakukan untuk menjelaskan bidang kuasa antara mahkamah tersebut serta mengelakkan campur tangan Mahkamah Tinggi dalam bidang kuasa Mahkamah Syariah (Hussin Che Pa et al. 2016).

**KETIDAKSERAGAMAN PERUNDANGAN DAN
KEHAKIMAN SYARIAH BERKAITAN PROSEDUR
PENASABAN ATAU PENAMAAN ANAK TIDAK
SAH TARAF**

Lazimnya, Mahkamah Syariah mengeluarkan keputusan berkaitan pengesahan nasab anak tidak sah taraf dengan berpandukan kepada peruntukan undang-undang yang sedia ada dan hukum Syarak yang telah disepakati oleh fuqaha. Walau

bagaimanapun, terdapat hasil kajian lepas yang turut mendapati bahawa terdapat tafsiran yang berbeza terhadap rujukan undang-undang dan fatwa dalam penghakiman kes kesahatarafan berkaitan. Sebagai contoh, keputusan yang dikeluarkan oleh Mahkamah Tinggi Syariah Perlis bagi permohonan kesahatarafan anak dalam kes *Amri bin Abd Rahim v Aspini bt Saad* (09100-006-0166-2013) yang mana keputusan mahkamah dalam kes ini yang berdasarkan kepada peruntukan dalam Enakmen Undang-undang keluarga Islam Perlis, telah menolak fatwa Perlis yang telah diwartakan pada tahun 2012 iaitu membolehkan anak yang lahir kurang daripada enam bulan dinasabkan kepada bapa yang mengahwini ibunya (Norfairuz Azizah 2014).

Selain itu, terdapat satu penghakiman kes di Mahkamah Tinggi Syariah, Terengganu yang berbeza dengan penghakiman kes-kes lain yang melibatkan isu kesahatarafan anak yang lahir kurang daripada enam bulan daripada tarikh perkahwinan ibunya dan anak tersebut dibolehkan untuk dibincang kepada bapa biologi yang mengahwini ibunya. Dalam kes *Zafrin Zuhilmi bin Pauzi v Noor Aini binti Nasron* (2013) 2 ShLR 42 yang dikemukakan di Mahkamah Tinggi Syariah Kuala Terengganu telah membenarkan anak yang lahir kurang daripada enam bulan daripada tarikh perkahwinan ibunya dinasabkan kepada bapa biologi yang mengahwini ibunya, dengan syarat bapa tersebut tidak boleh menjadi wali dan tidak boleh pusaka mempusakai antara satu sama lain. Keputusan yang dikeluarkan oleh Mahkamah Tinggi Syariah, Kuala Terengganu ini tidak mengikut apa yang telah terkandung dalam peruntukan Enakmen Undang-undang Keluarga Islam Negeri Terengganu, apatah lagi fatwa yang telah dikeluarkan berhubung perkara tersebut. Percanggahan dalam mentafsirkan peruntukan dan fatwa yang berkenaan oleh hakim dalam kes ini adalah satu perkara ijtihadiyah dan seseorang hakim mempunyai kuasa untuk membuat keputusan, malah mempunyai tafsiran yang berbeza-beza dalam menentukan kesahatarafan anak. Ijtihad dalam kalangan hakim syarie merupakan satu tugas penting dan ia menjadi matlamat utama dalam ilmu usul al-fiqh. Di samping ilmu usul fiqh, kaedah fiqhyyah dan maqasid al-shariah juga menjadi struktur utama ijtihad. (Nik Abdul Rahim Nik Abdul Ghani, Hayatullah Laluddin & Amir Husin Mat Nor 2011). Ini termasuk amalannya dalam pendengaran kes kesahatarafan anak.

Menurut analisis kajian kes ini oleh Irwan, Zulkifli & Lukman (2015) mendapati walaupun secara umumnya, tiada peruntukan khusus dan jelas

yang melarang atau menghalang Mahkamah Syariah untuk membenarkan permohonan pengesahatarafan anak tidak sah taraf yang lahir kurang enam bulan qamariah daripada tarikh perkahwinan ibubapanya, namun terdapat fatwa di Negeri Terengganu yang secara umumnya memutuskan bahawa “anak tidak sah taraf tidak boleh dinasabkan kepada lelaki yang menyebabkan kelahirannya atau kepada sesiapa yang mengaku menjadi bapa kepada anak tersebut. Oleh itu mereka tidak boleh pusaka mempusakai, tidak menjadi mahram dan tidak boleh menjadi wali dan tidak diharuskan perkara-perkara yang diharuskan bagi keluarga yang sah tarafnya pada syarak”. Walau bagaimanapun, Irwan, Zulkifli & Lukman (2015) menyimpulkan sekiranya diteliti maksud dan kandungan fatwa tersebut di atas, ia adalah terlalu umum dan dicadangkan kes ini disemak semula bukan atas dasar hakim bicara telah membuat kesilapan undang-undang dan penghakiman di dalam kes ini, tetapi dalam isu terlibat memerlukan ketetapan yang lebih jelas dari sudut undang-undang Islam yang terpakai dan semakan kes ini pasti boleh membantu untuk menentukan kedudukan undang-undang dan ketetapan Mahkamah Syariah dalam kes seumpama ini pada masa akan datang.

Walaupun bagaimanapun, prinsip penghakiman dalam keputusan *Zafrin Zulhilmi bin Pauzi v Noor Aini binti Nasron* (2013) 2 ShLR 42 ini telah dibatalkan dalam kes *Hamid Ismail v Nurjannah Abdullah* (1437H) JH 42 Bhg 2 yang mana Mahkamah Rayuan Syariah dalam kes tersebut telah memutuskan seperti yang berikut:

“Pada hemat kami, penasaban anak tidak sah taraf kepada bapa biologinya untuk tujuan perundangan/pentadbiran keduniaan semata-mata seperti yang diputuskan dalam kes *Zafrin Zulhilmi* akan lebih mendatangkan kemudharatan kepada kepentingan awam (*maslahah ammah*) dalam pentadbiran hukum Syarak di negara ini walaupun di sana ada kebaikannya. Keadaan semasa tentang statistik pendaftaran anak-anak tidak sah taraf di Jabatan Pendaftaran Negara berada tahap yang sangat membimbangkan. Walaupun wujudnya kepentingan khusus (*maslahah khasah*) pada anak tidak sah taraf tersebut, tetapi keutamaan hendaklah diberikan kepada memelihara kepentingan awam”.

Seterusnya, berlaku perbezaan dalam fatwa Negeri-negeri di Malaysia berhubung isu penasaban anak kepada bapa biologi atau kepada Abdullah dan syarat tempoh minimum kelahiran enam bulan bagi pensabitan nasab seperti yang telah dibincangkan sebelum ini. Namun, jika pandangan yang mengatakan perlu dibinkan/bintikan kepada Abdullah adalah menjadi pegangan, dicadangkan pihak kerajaan dapat meminda Akta 299 bagi memasukkan peruntukan khusus berkaitan penamaan

anak orang Islam sesuai dengan ketetapan Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia berkaitan hal berkenaan (Hasnul Fikri & Ahmad Bazli 2020).

Analisis terhadap Seksyen 110 Akta 303 yang digunapakai di Negeri Wilayah-wilayah Persekutuan terutamanya sebagai garis panduan dalam menentukan kesahihan nasab anak dalam perbicaraan di Mahkamah Syariah, didapati terlalu umum dan tidak berjaya dikaitkan kepada prinsip-prinsip asas dalam syarak berkaitan dengan kelahiran anak tidak sah taraf dan penentuan kesahihan nasab. Pada masa yang sama, terdapat prinsip keterangan Islam yang digunakan semasa perbicaraan berkaitan dengan menentukan status nasab juga tidak dapat menyokong mahkamah untuk membuat keputusan yang baik terhadap kes tersebut. Sehubungan itu, satu cadangan bagi memperincikan *matan* seksyen 110 Akta 303 ini telah dibangkitkan dan aplikasi keterangan pakar turut disaran untuk diwajibkan penggunaannya dalam perbicaraan di Mahkamah Syariah bagi menyokong pembuktian terhadap kesahihan nasab anak (Fatimah Yusro et al. 2021). Tambahan pula, menurut Syazwan, Ramalinggam & Asma Hakimah (2021), keterangan pakar dengan keterangan forensik saling berkaitan antara satu sama yang lain. Penerimaan keterangan pakar dalam sesuatu bidang telah dianjurkan oleh Islam sejak zaman Rasulullah SAW dan para sahabat dalam menentukan nasab keturunan menerusi proses qiyāfah. Hal ini jelas menunjukkan bahawa keterangan pakar telah diterima dan diiktiraf sejak zaman kenabian SAW dan para sahabat dalam menyelesaikan sesuatu kes yang memerlukan kepakaran bidang yang berada di luar pengetahuan nabi SAW dan para sahabat.

PELAKSANAAN PENASABAN DAN PENDAFTARAN KELAHIRAN ANAK TIDAK SAH TARAF ORANG ISLAM DI INDONESIA, SINGAPURA DAN THAILAND

Sorotan ringkas terhadap pelaksanaan penasaban dan pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf orang Islam di negara Asia yang lain seperti Singapura, Indonesia dan Thailand dilakukan bagi mengetahui peruntukan perundangan berkaitan amalannya di negara-negara berkenaan.

1. Singapura

Di Singapura, Akta Pentadbiran Undang-undang Muslim (AMLA) 1966, berkuat kuasa pada tahun

1968 merupakan undang-undang substantif yang mengawal pentadbiran undang-undang Islam di Singapura merangkumi penubuhan Majlis Ugama Islam Singapura (MUIS), yang berfungsi untuk menasihati kerajaan dalam hal ehwal umat Islam dan kedudukan Mahkamah Syariah yang mempunyai bidang kuasa ke atas orang Islam dalam perkara berkaitan perkahwinan, perceraian, pewarisan dan amalan agama (Ahmad Nizam et al. 2019). Analisis terhadap Akta tersebut mendapati tiada sebarang peruntukan yang spesifik berkaitan kesahatarafan anak. Namun, hasil penelitian ke atas seksyen 2 AMLA 1966, didapati terdapat tafsiran istilah “anak kepada pihak-pihak” bermaksud mana-mana anak kepada pihak-pihak kepada sesuatu perkahwinan (termasuk perkahwinan yang dikatakan terbatal), dan termasuk mana-mana anak angkat yang sah. Elemen “perkahwinan” merupakan salah satu intipati tafsiran sekaligus satu syarat bagi mengiktiraf seseorang kanak-kanak sebagai anak kepada pihak-pihak di bawah Akta ini. Selain itu, seksyen 52(3)(c) AMLA 1966 turut memperuntukkan bidangkuasa Mahkamah Syariah berkaitan peruntukan akibat prosiding perceraian iaitu pengeluaran perintah penjagaan, nafkah dan pendidikan anak-anak pihak-pihak terlibat.

Namun, pindaan pada seksyen 17A (1) dan (2) Akta Kehakiman Mahkamah Agung 1969 dan dibaca bersama seksyen 35(A) AMLA 1966 (pindaan 1999) telah memperuntukkan bidang kuasa serentak antara Mahkamah sivil dan Mahkamah Syariah termasuklah berkaitan dengan nafkah anak dan jagaan kanak-kanak. Berdasarkan seksyen 35(A) AMLA 1966, permohonan hak penjagaan mana-mana kanak-kanak, walaupun melibatkan pihak-pihak yang beragama Islam atau telah berkahwin di bawah peruntukan undang-undang Islam, turut boleh dimohon di mahkamah sivil di bawah undang-undang sivil yang terpakai sepertimana diperuntukkan dalam seksyen 17A (1) dan (2) Akta Kehakiman Mahkamah Agung 1969. Ini dapat dilihat dalam contoh kes *AC v AD, (2011) 6 SSAR 78* berkaitan hak jagaan anak, fakta kes bahawa pihak isteri telah hamil sebelum pihak berkahwin pada Oktober 2007. Pihak isteri atau ibu telah menentang hak penjagaan bersama atas alasan adalah menurut undang-undang Islam bapa tidak mempunyai hak ibu bapa ke atas anak tidak sah taraf. Presiden Mahkamah Syariah telah memberikan perintah bahawa kedua-dua ibu bapa mempunyai hak penjagaan bersama. Lembaga Rayuan berpendapat bahawa walaupun mereka bersetuju dengan keputusannya, mereka tidak

meluluskan pendekatan yang diambil Presiden Mahkamah Syariah dalam menggunakan seksyen 114 Akta Keterangan. Dengan berbuat demikian, “Mahkamah Syariah akan mengeluarkan undang-undang sivil dan bukan undang-undang Islam, akibat yang kita tidak selesa, terutamanya apabila ia berkaitan dengan perkara substantif dan bukan hanya berkaitan prosedur”. (Ahmad Nizam Abbas et al. 2019).

Pelaksanaan prosedur pendaftaran kelahiran kanak-kanak tidak sah taraf pula didapati amalannya turut berlaku di bawah bidangkuasa sivil iaitu di bawah Akta Pendaftaran Kelahiran Dan Kematian 2021 (APKK 2021). Pada dasarnya, menurut perundangan di Singapura, status anak yang tidak sah taraf boleh diberikan kesahatarafannya dan dipinda pendaftaran kelahirannya kepada anak yang sah taraf menurut peruntukan seksyen 5 iaitu bagi kes berkaitan Pendaftaran semula kelahiran orang yang disahkan oleh Akta Kesahatarafan 1934 dan seksyen 18 bagi kes pendaftaran semula kelahiran orang yang disahkan oleh Akta Status Kanak-Kanak (Teknologi Bantuan Kesuburan) 2013. Seksyen 5 APKK 2021 memperuntukkan bahawa-

Reregistration of birth of person legitimated by Legitimacy Act 1934

15.—(1) This section applies to a person (called in this section the subject person) —

- (a) whose birth is registered under section 9 or 13 (or section 9, 17 or 23 of the repealed Act); and*
- (b) who is legitimated by the Legitimacy Act 1934, on the marriage of the subject person's parents, after the birth registration.*

Seksyen 18 pula memperuntukkan bahawa-

Reregistration of birth of person legitimated by Status of Children (Assisted Reproduction Technology) Act 2013

18.—(1) This section applies to a person (called in this section the subject person) —

- (a) whose birth is registered under section 9 or 13 (or section 9, 17 or 23 of the repealed Act), or reregistered under section 17 (or rule 8A or 8B of the Registration of Births and Deaths Rules (Cap. 267, R 1) as in force immediately before the date of commencement of this section), in accordance with the Status of Children (Assisted Reproduction Technology) Act 2013 or an order made under that Act declaring or*

- determining the subject person's parenthood; and*
- (b) who is legitimated by the Status of Children (Assisted Reproduction Technology) Act 2013 after the birth registration or reregistration.*
- (2) An application may be made to the Registrar General for reregistration of the subject person's birth by any of the following persons (called in this section the applicant):*
- (a) where the subject person is a minor — a parent of the subject person;*
- (b) where the subject person is not a minor —*
- (i) the subject person; or*
- (ii) a parent of the subject person, with the consent of the subject person.*
- (3) The application under subsection (2) may include a change of name for the subject person, but only to the extent of altering the subject person's name entered in the register of births to reflect the paternity of the subject person.*

2. Indonesia

Di Indonesia, hal penasaban atau status anak tidak sah orang Islam adalah menurut hukum syarak dan disepakati oleh ulama mazhab iaitu seseorang kanak-kanak yang dilahirkan kurang daripada enam bulan dari masa kelahiran perkahwinan ibu dan ayahnya, maka anak itu tidak boleh dikaitkan dengan pertalian kerabat dengan bapanya, walaupun beliau dilahirkan dalam perkahwinan yang sah. Anak tersebut hanya mempunyai hubungan nasab dengan ibunya sahaja. (Lina Oktavia 2011). Terdapat beberapa sumber perundangan yang terpakai dalam isu penetapan status dan pendaftaran kelahiran anak iaitu Undang-Undang Perkahwinan No.1 Tahun 1974 (UUP 1974), Kanun Sivil 1848 (dikenali sebagai KUH Perdata Burgelijk Wetboek 1848 dalam bahasa Indonesia) dan Kompilasi Hukum Islam (KHI). Berdasarkan rujukan kepada UUP 1974, beberapa peruntukan yang saling mempunyai hubung kait dalam perkara kedudukan anak seperti ketetapan berikut-

BAB IX, KEDUDUKAN ANAK

Fasal 42

Anak yang sah adalah anak yang dilahirkan dalam atau sebagai akibat perkahwinan yang sah.

Fasal 43

(1) Anak luar nikah hanya mempunyai hubungan undang-undang sivil dengan ibunya dan keluarga ibunya.

(2) Kedudukan anak sebagaimana dimaksud pada ayat (1) di atas kemudian diatur dalam Peraturan Kerajaan.

Fasal 44

(1) Suami boleh menafikan kesahihan anak yang dilahirkan oleh isterinya jika dia dapat membuktikan bahawa isterinya telah berzina dan anak itu adalah akibat zina.

(2) Mahkamah membuat keputusan sama ada anak di atas sah/tidak sah permintaan pihak berkenaan.

BAB XII, KETENTUAN-KETENTUAN LAIN

Bagian Pertama, Pembuktian Asal-usul Anak

Fasal 55

1. Asal usul anak hanya boleh dibuktikan dengan sijil kelahiran sahih, dikeluarkan oleh pegawai yang diberi kuasa.

2. Jika sijil kelahiran yang disebut dalam perenggan (1) tidak ada, Mahkamah boleh mengeluarkan penetapan asal usul seseorang kanak-kanak selepas ia dipegang pemeriksaan yang teliti berdasarkan bukti yang memenuhi keperluan.

3. Berdasarkan peruntukan Mahkamah yang disebut dalam perenggan (2) artikel ini, Pendaftar Kelahiran dalam bidang kuasa Mahkamah yang mengeluarkan sijil kelahiran bagi anak berkenaan.

Berdasarkan peruntukan-peruntukan dalam UUP 1974 didapati, perkahwinan yang sah mengikut hukum agama dan kepercayaan masing-masing merupakan syarat wajib dalam menentukan kedudukan sah taraf seseorang anak dan perlu didaftarkan mengikut peraturan yang telah ditetapkan. Jika seseorang anak itu dilahirkan di luar perkahwinan ibu dan ayahnya, maka statusnya adalah anak yang tidak sah taraf. Walau bagaimanapun, permohonan bagi pengesahan status seseorang anak, boleh dibuat kepada pihak Mahkamah yang kompeten. Menurut Asrofi 2020, penghakiman berkaitan status kesahataran anak orang Islam, dalam keputusan Mahkamah Perlembagaan bagi kes No. 46/PUU-VIII/2010, 2012, mengenai Fasal 43 ayat (1) Undang-Undang No. 1 Tahun 1974 tentang Perkahwinan, yang menyatakan-

“Anak di luar nikah hanya mempunyai hubungan sivil dengan ibu dan keluarga ibu”, tidak mempunyai kekuatan hukum yang mengikat sepanjang diertikan sebagai tiada hubungan sivil dengan laki-laki yang dapat dibuktikan berdasarkan ilmu pengetahuan dan teknologi dan/atau alat bukti lain menurut undang-undang, ternyata mempunyai hubungan darah sebagai bapa, maka ayat tersebut harus dibaca, “Anak yang lahir di

luar nikah mempunyai hubungan perdata dengan ibunya dan keluarga ibunya serta dengan laki-laki sebagai ayah yang dapat dibuktikan berdasarkan ilmu pengetahuan dan teknologi dan/atau keterangan lain mengikut undang-undang mempunyai pertalian darah, termasuk perhubungan sivil dengan keluarga bapanya...”.

Seterusnya, Asrofi (2020) turut memetik ulasan daripada Chatib Rasyid (mantan Ketua Pengadilan Tinggi Agama Semarang, Indonesia) yang mana-

“Anak luar nikah adalah anak luar nikah menurut agama dan kepercayaan masing-masing. Takrifan ini menunjukkan wujudnya perkahwinan, dan sekiranya ia dijalankan mengikut agama Islam, maka perkahwinan tersebut adalah “sah” dalam perspektif perundangan Islam asalkan ia memenuhi syarat dan rukun perkahwinan. Dengan itu anak itu sah di sisi agama, iaitu sah secara material, tetapi kerana perkahwinan itu tidak direkodkan sama ada di Pejabat Hal Ehwal Ugama (KUA) atau di Pejabat Pencatatan Sivil (anak dari perkahwinan tidak berdaftar seperti dalam kes No. 46/PUU-VIII/2010 di atas), perkahwinan itu secara formal tidak sah sehingga tidak mempunyai kekuatan hukum..”.

Dalam konteks ini, anak yang dilahirkan di luar pernikahan adalah berbeza dengan anak yang dilahirkan tanpa pernikahan. Anak di luar pernikahan bermakna anak itu dilahirkan oleh lelaki dan perempuan yang berkahwin secara material tetapi perkahwinan itu tidak wujud secara formal kerana tidak didaftarkan atau tidak dijalankan di hadapan Pendaftar Nikah. Terdapat beberapa istilah yang digunakan untuk menamakan perkahwinan yang tidak didaftarkan, ada yang menyebutnya sebagai perkahwinan persendirian, perkahwinan syar’i, nikah moden, dan selalunya ia dipanggil perkahwinan kiyai. Perkahwinan tidak berdaftar ini secara material memenuhi ketentuan syariah sesuai dengan maksud Fasal 2(1) UUP1974, tetapi secara formal tidak mematuhi ketentuan Fasal 2 (2) UUP 1974 mengenai peraturan-peraturan yang ditetapkan.

Berdasarkan Fasal 4, 5 dan 6 KHI pula, sesuatu perkahwinan itu sah mengikut hukum syarak tetapi jika tidak didaftarkan dan dilakukan mengikut peraturan yang ditetapkan, ianya tidak mempunyai kesan undang-undang. Oleh itu, bagi membolehkan sesuatu perkahwinan tersebut mempunyai kesan undang-undang, maka permohonan pengesahan perkahwinan tersebut harus dimohon kepada Mahkamah Syariah (Pengadilan Agama) mengikut Fasal 7(2) KHI. Begitu juga di bawah Fasal 103 (2) KHI memperuntukkan Mahkamah Syariah boleh mengeluarkan penetapan tentang asal usul seorang anak setelah mengadakan pemeriksaan yang teliti berdasarkan bukti bukti

yang sah selari dengan Fasal 55 UUP 1974. (Asrofi 2020). Dalam Islam, seseorang kanak-kanak mendapat status dan kedudukan undang-undang secara automatik berdasarkan kelahirannya. Anak yang sah taraf mempunyai hubungan yang sah dengan ibu dan bapanya, manakala anak luar nikah hanya mempunyai hubungan nasab daripada ibunya. Kedudukan ini diperolehi sama ada dengan atau tanpa pengakuan daripada ibu bapanya.

Walau bagaimanapun, menurut perundangan Indonesia, status kanak-kanak dalam Kanun Sivil berbeza dengan konsep undang-undang Islam. Kedudukan kanak-kanak dalam Kanun Sivil dibezakan kepada kanak-kanak anak sah taraf dan anak luar nikah. Fasal 250 Kanun Sivil menyatakan bahawa anak yang sah adalah anak yang dilahirkan atau dibesarkan sepanjang masa perkahwinan. Kelahiran semasa perkahwinan bermakna seseorang anak itu lahir selepas perkahwinan ibubapa itu berlaku. Meskipun anak tersebut lahir sehari selepas berlaku perkahwinan ibubapanya, maka anak tersebut merupakan anak sah. Oleh itu, anak yang dilahirkan di luar perkahwinan adalah berbeza dengan anak yang dilahirkan tanpa perkahwinan. (Azim Izzul Islami 2021). Kedudukan status seseorang anak tidak sah taraf boleh berubah dan disahtarafkan oleh perkahwinan terkemudian kedua ibubapanya dengan syarat dan peraturan yang telah ditetapkan di bawah Fasal 272 Kanun Sivil yang memperuntukkan bahawa –

Anak luar nikah, kecuali yang lahir dari zina atau berlumuran darah, disahtaraf oleh perkahwinan yang menyusul daripada bapa dan ibu mereka, jika sebelum melangsungkan perkahwinan mereka telah membuat pengakuan sah terhadap anak, atau jika pengiktirafan berlaku dalam sivil perkahwinan itu sendiri.

Kesimpulannya, pelaksanaan penasaban dan penetapan status seseorang anak termasuk anak tidak sah taraf di Indonesia adalah berdasarkan status sah perkahwinan menurut hukum agama masing-masing dan tertakluk kepada peraturan yang telah ditetapkan oleh kerajaan.

3. Thailand

Di Thailand, terdapat dua sistem perundangan yang berasingan bagi undang-undang keluarga yang wujud di Thailand yang mana bagi orang Islam di empat wilayah Selatan Thailand, bagi orang Islam di luar empat wilayah selatan Thailand dan bagi orang bukan Islam. Perkara yang berhubung dengan undang-undang keluarga bukan Islam dan orang Islam

yang tinggal di luar empat wilayah adalah di bawah bidang kuasa perundangan Bab V, Kanun Sivil dan Komersial 1934. Bagi orang Melayu yang beragama Islam yang bermastautin di empat wilayah sempadan Thai mereka tertaluk kepada Akta Pemakaian undang-undang Keluarga Islam dan Pusaka 1946. Isi kandungan undang-undang keluarga Islam dan pusaka yang berdasarkan Akta Pemakaian Undang-undang Keluarga Islam dan Pusaka hanya dibukukan dan akhir sekali dikodifikasikan oleh Hakim Wilayah Satul untuk tujuan rujukan Dato' Yuthitham (Hakim Mahkamah Agama) dan hakim Mahkamah sivil sahaja, dan ianya belum lagi diluluskan oleh Parlimen Thailand. (Sulaiman et.al 2021).

Pewujudan Undang-undang Keluarga Islam dan pemakaiannya hanya ke atas orang Islam yang tinggal di empat wilayah selatan Thailand yang terlibat iaitu Patani, Narathiwat, Yala dan Satul. Bagi mengelakkan sebarang keraguan bahawa mahkamah wilayah di empat wilayah tersebut mempunyai bidang kuasa untuk mendengar atau memutuskan apa-apa tututan atau ex-parte prosiding di mana penuntut dan yang kena tuntutan menganut agama Islam semasa membuat tuntutan. Secara kronologi, perjalanan perkembangan undang-undang Islam di Thailand telah melalui prosedur kodifikasi yang dikenali sebagai Kodifikasi Kaedah Undang-Undang Keluarga Islam dan Pusaka 1946 (KKUUKIP 1946).

Ironinya, tiada sebarang peruntukan khusus mengenai kedudukan anak tak sah taraf diperuntukkan dalam KKUUKIP 1946 dan hal ini hanya dibincangkan dengan sepintas lalu sahaja. Walau bagaimanapun, menurut Perkara 167(2) dan 2(38), KKUUKIP 1946, "anak tidak sah taraf" bermaksud anak yang dilahirkan selepas perkahwinan tetapi kurang daripada enam bulan qamariah." Perkara 118(3), (4), KKUUKIP 1946 menyatakan dalam keadaan sekiranya seseorang lelaki bersumpah sebanyak empat kali berturut-turut, menafikan seseorang anak itu bukan anaknya, maka melalui sumpah yang dilakukan di hadapan Hakim Mahkamah Agama (Dato Yuthitham) telah menyebabkan anak tersebut tidak boleh dinasabkan kepada lelaki tersebut. Dalam Bahagian 1, Bab 5, Judul 1, Perkara 167(1)(a), KKUUKIP 1946 pula mentakrifkan istilah "anak daripada perkahwinan" sebagai anak kedua-dua pihak dalam perkahwinan itu. Sebaliknya anak yang diambil sebagai anak angkat di bawah Kanun Sivil dan Komersial 1934 Negara Thai, tidak dikira sebagai anak mengikut peruntukan Perkara 168, KKUUKIP 1946. Pada Perkara 2(6),

Perkara 167(1)(a), KKUUKIP 1946 menetapkan bahawa jika seseorang lelaki telah melakukan persetubuhan syubhah dengan seorang wanita dan kemudian wanita itu melahirkan seorang anak dalam masa enam bulan qamariah (Perkara 3), maka lelaki itu hendaklah disifatkan sebagai bapa kepada anak itu. (Sulaiman et.al 2021).

Menurut Ibroheng Dorloh (2018), berdasarkan Akta Pentadbiran Institut Agama 1997, kedudukan perundangan Islam dan pentadbirannya telah diperuntukkan sepertimana berikut:

1. Pelaksanaan Undang-Undang Islam di Mahkamah Agama Selatan Thailand

Di negara Thailand, masyarakat Islam merupakan satu kumpulan minoriti. Pelaksanaan undang-undang Islam adalah sangat terbatas, sebagaimana ditetapkan dalam Akta Perundangan Islam tentang Keluarga dan Pusaka Tahun 1946, seksyen 3 bahawa:

"Dalam memutuskan kes-kes yang berkaitan keluarga dan pusaka Islam di Mahkamah Rendah wilayah Pattani, Narathiwat, Yala dan Satun, defendan dan plaintif atau permohonan yang tidak ada dakwaan, hendaklah orang Islam".

Pelaksanaan undang-undang Islam ini hanya dapat dikuatkuasa di kawasan empat wilayah sahaja, sedangkan penduduk Muslim juga wujud di beberapa wilayah lain di Thailand. Mahkamah Agama merupakan satu Mahkamah yang berada di bawah Mahkamah Sivil wilayah yang mana Mahkamah Agama ini diketuai oleh Dato'Yuttitham sebagai qadhi yang membuat keputusan tentang perkara yang berkaitan dengan hal keluarga dan pusaka Islam. Proses perbicaraan kes hendaklah bersidang dengan kehadiran Hakim Mahkamah Sivil. Sebarang keputusan yang buat oleh Dato'Yuttitham tidak boleh lagi dibawa ke Mahkamah Tinggi. Adapun kes yang berkaitan dengan jenayah walaupun berlaku di empat wilayah tersebut ianya hendaklah dibawa ke Mahkamah Jenayah Thailand, tanpa mengira pegangan agamanya dan di setiap wilayah empat tersebut hanya dua orang Dato'Yuttitham sahaja telah dilantik.

2. Pelaksanaan pentadbiran undang-undang Islam di peringkat negara

Pada tahun 1997, Kerajaan Thailand telah mengeluarkan satu akta yang dikenali dengan Akta Pentadbiran Institusi Agama Tahun 1997 bagi

pelaksanaan pentadbiran undang-undang Islam di peringkat negara. Hasilnya telah diwujudkan beberapa institusi yang mentadbir hal ehwal Islam di Thailand, antaranya ialah Jabatan Chularatamuntri atau Syekh al-Islam, Suruhanjaya Nasional Islam, Thailand (*The Islamic National Commission of Thailand*) dan Pejabat Suruhanjaya Wilayah Islam (*The Office of Islamic Province Commission*). Dapat disimpulkan di sini bahawa pentadbiran dan pemakaian perundangan Islam di Thailand adalah sangat terhad termasuklah berkaitan penasaban anak tidak sah taraf. Bagi pendaftaran kelahiran kanak-kanak sama ada Islam atau bukan Islam pula secara mutlaknyanya adalah di bawah bidangkuasa dan perundangan sivil iaitu di bawah Akta Pendaftaran Awam B.E. 2534 (1991).

Secara keseluruhan, didapati pelaksanaan penasaban dan pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf orang Islam di negara Singapura, Indonesia dan Thailand telah ditadbir dan diperuntukkan mengikut undang-undang yang telah ditetapkan oleh pihak Pemerintah sama ada undang-undang Syariah atau sivil sepertimana yang telah dilaksanakan di Malaysia.

KESIMPULAN

Pelaksanaan penasaban dan pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf orang Islam di Malaysia dilihat telah dilaksanakan dan berjalan mengikut bidang kuasa dan peruntukan undang-undang yang telah diperuntukkan sama ada di bawah perundangan Islam mahupun sivil. Namun, lanskap perundangan Malaysia masih mencerminkan berlakunya isu konflik atau pertembungan antara undang-undang sivil dan undang-undang Islam terutama yang berkaitan dengan bidangkuasa Mahkamah dan pemakaian undang-undang Islam di dalam aspek-aspek kekeluargaan serta undang-undang peribadi termasuk dalam isu yang dibincangkan dalam artikel ini. Para ulama meletakkan sebagai salah satu tujuan syarak iaitu (حفظ النسب) yang juga terkait dengan penjagaan maruah (حفظ العرض). Justeru, melihat betapa pentingnya kemaslahatan penjagaan nasab keturunan dan ianya merupakan salah satu daripada *Maqasid* Syariah utama dalam Islam, maka adalah dicadangkan agar satu kajian yang terperinci dan mampan dijalankan bagi menambah baik pelaksanaan konsep penasaban dan pendaftaran kelahiran anak tidak sah taraf yang sedia ada diamalkan di Malaysia, sama ada di bawah perundangan Islam

mahupun Sivil. Pelaksanaan penasaban di negara Singapura, Indonesia dan Thailand juga didapati pelaksanaannya berpandukan undang-undang Syariah seperti di Indonesia. Manakala di negara Singapura dan Thailand, peruntukan perundangannya memperlihatkan undang-undang sivil, boleh mengatasi peruntukan undang-undang Syariah seperti di Singapura, penasaban anak tidak sah taraf kepada bapa biologi boleh dilakukan melalui pendaftaran semula anak yang disahkan di bawah perundangan sivil. Seterusnya di Thailand, orang Islam dianggap sebagai golongan minoriti dan perundangan Islam hanya terlaksana di Wilayah Selatan Thailand yang ditetapkan. Oleh itu, pendaftaran kelahiran kanak-kanak sama ada Islam atau bukan Islam di Thailand tertakluk di bawah bidangkuasa dan perundangan sivil. Ironi sekiranya tiada paradigma atau penambahbaikan diambil tindakan oleh semua pihak yang berkaitan, adalah dibimbangi senario ini akan berterusan dan memberi kesan kepada pertindanan nasab dalam keluarga Islam.

SUMBANGAN PENGARANG

Membina konsep, Zurina binti Musa, Zuliza binti Mohd Kusrin dan Muhammad Nazir bin Alias.; metodologi, Zurina binti Musa, Zuliza binti Mohd Kusrin dan Muhammad Nazir bin Alias.; menilai dan edit data, Zurina binti Musa, Zuliza binti Mohd Kusrin dan Muhammad Nazir bin Alias.; menyemak draf akhir artikel, Nurhidayah Muhammad Hashim. Semua pengarang telah membaca dan bersetuju isi kandungan manuskrip.

RUJUKAN

- Al-Quran
 Abdul Karim Zaydan. 1997. Kitab *Al-Mufasssal fi ahkam al-mar'ah wa al-bayt al-muslim fi al-syari'at al-islamiyyah*. Muassasah Risalah. Beirut.
 Abu Al-Husain Muslim. 2000. Kitab Rida', *bab walad firash wa tawaqqiy shubuhah* Darul Kitab Ilmiah. Beirut.
 Ahmad Nizam Abbas, Arif A. Jamal, Halijah Mohammad and Jaclyn L. Neo, 2019. *Recent Developments in Muslim Law Practice in Singapore*. (Diterjemah) <https://lawgazette.com.sg/feature/recent-developments-in-muslim-law-practice-in-singapore/>
 Ali Al-Ka'biyy. 2003. *Al Bashmah al-warathiyah wa atharuha a'la' al-ahkam al-fiqhiyyah dirasah fiqhiyyah muqaranah* Dlm. Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (pnyt). DNA Pembuktian Nasab dan Pelaksanaannya Menurut Perundangan Islam, Kuala Lumpur: Percetakan Nasional Malaysia Berhad.

- Asrofi, SH., MH. 2020. Penetapan asal usul anak dan akibat hukumnya dalam hukum positif. <http://www.new.pamojokerto.go.id/surve-kepuasan/263-penetapan-asal-usul-anak-dan-akibat-hukumnya-dalam-hukum-positif>
- Azizah Mat Rashid, Nor'Adha Abd Hamid, Ahmad Azam Mohd Shariff, Adibah Bahori Masnooraini Mohiddin. 2021. Aplikasi Kaedah Sadd Al-Dhara'i dalam Mengekang Persetubuhan Luar Nikah: Analisis terhadap Peruntukan Undang-Undang Jenayah Syariah di Malaysia dan Brunei. *Islamiyyat* 43(Isu Khas) 2021: 29 – 42.
- Azim Izzul Islami, S.H.I., M.H.2021. Dialektika status dan hak keperdataan anak luar kahwin. https://drive.google.com/file/d/1rQp4ZRPWLrf_iduF2Hre7i3Gdks9UFNz/view
- Azizah Mat Rashid, Noor Aziah Mohd Awal, Ahmad 'Azam Mohd Shariff, Nor 'Adha Abd Hamid & Tengku Noor Azira Tg Zainudin. 2019. *Isu Khas 2/Special Akademika* 89 (Issue 2) hlm.5-16.
- Fairuz, Muhammad Ibn Yaqub. 2004. *Al-Qāmūs Al-Muḥīt*. Dlm Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (pnyt). DNA Pembuktian Nasab dan Pelaksanaannya Menurut Perundangan Islam, hlm.16. Kuala Lumpur: Percetakan Nasional Malaysia Berhad.
- Fatimah Yusro Hashim, Anisah Che Ngah, Mohammad Azhan Yahya, Ahmad Azam dan Mohd Shariff. 2021. Penentuan nasab melalui prinsip undang-undang keterangan Islam, 28 JUUM 57- 66.
- Hasnul Fikri Ahmad Sukri dan Ahmad Bazli Ahmad Hilmi. 2020. Kes penasaban anak luar nikah kepada bapa biologi dalam undang-undang kehakiman di Malaysia: analisis fatwa, *Conference Proceeding- iJURECON*.
- Hussin Che Pa, Nasrul Hisyam Nor Muhammad dan Suhaimi Mustar. 2016. Bidang kuasa eksklusif mahkamah syariah selepas pindaan Perkara 121 (1A) Perlembagaan Persekutuan: Satu Penilaian, *Malaysian Jurnal of Syariah Law*.
- Ibn Hajar Al-Asqalani. 1975. *Anba' Al-Ghumr bi Abnai Al-Umr*. Dlm. Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (pnyt). DNA Pembuktian Nasab dan Pelaksanaannya Menurut Perundangan Islam, hlm.12. Kuala Lumpur: Percetakan Nasional Malaysia Berhad.
- Ibn Manzur.1994. *Lisān al-'Arab*. Beirut: Dār al-Fikr.
- Ibn Qayyim al-Jawziyyah.1994. *Zad al-ma'ad fi huda khair al-'ibad*. Dlm. Lukman Abdul Mutalib dan Mohamad Azhan Yahya (pnyt). Isu Penasaban Anak Luar Nikah Kepada Bapa Biologi Dari Sudut Pandang Siasah Syar'iyah Di Malaysia. Muzakarah Fiqh & International Fiqh Conference.
- Ibn Qayyim al-Jawziyyah.1977. *I'lam al-muwaqqi'in*. Dlm. Zanariah Noor (pnyt). Status dan Hak Anak Tak Sah Islam dalam Undang-Undang di Malaysia. www.sainshumanika.utm.my | e-ISSN ISSN: 2289-699.
- Ibn Qudamah.1968. *Al-Mughny*. Dlm. Lukman Abdul Mutalib dan Mohamad Azhan Yahya (pnyt). Isu penasaban anak luar nikah kepada bapa biologi dari sudut pandang siasah syar'iyah di malaysia. Muzakarah Fiqh & International Fiqh Conference.
- Ibn Rushd. 2004. *Bidayat al-mujtahid wa nihayat al-muqtasid*. Dlm. Lukman Abdul Mutalib dan Mohamad Azhan Yahya (pnyt). Isu Penasaban Anak Luar Nikah Kepada Bapa Biologi Dari Sudut Pandang Siasah Syar'iyah Di Malaysia. Muzakarah Fiqh & International Fiqh Conference.
- Ibrohng Dorloh. 2018. Perkahwinan secara pindah wali melalui perantaraan ejen di selatan Thailand. Tesis ini dikemukakan ke Ghazali Shafie Graduate School of Government bagi memenuhi syarat untuk Penganugerahan Ijazah Doktor Falsafah, Universiti Utara Malaysia. <https://etd.uum.edu.my/9244/>
- Irwan Mohd Subri, Zulkifli Hassan & Lukman Abdul Mutalib. 2015. Keputusan mahkamah tinggi syariah terengganu tentang nasab anak tak sah taraf: krisis perundangan? *Al-Qanatir International Journal of Islamic Studies*. Vol. 1.
- Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM).1998. Garis panduan anak tidak sah taraf: penamaan, pergaulan dan hak-haknya. Kuala Lumpur.
- Kamus Dewan. 2005. Edisi Keempat. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kementerian Wakaf dan Urusan Agama, Kuwait.1983. *Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah* Beirut: Dar al Kutub al Ilmiyah
- Khairul Hamimah Mohd Jodi & Nurul Husna Mansor. 2019. Kesediaan Remaja Hamil Luar Nikah terhadap Program Kerohanian di Pusat Perlindungan Wanita. *Islamiyyat* 41(1) 2019: 59 – 68.
- Lina Oktavia. 2011. Status anak di luar nikah dalam hukum islam dan hukum positif di Indonesia. Tesis ini telah diterima sebagai salah satu keperluan untuk mendapatkan Ijazah Sarjana dalam program strata I di Fakulti Syariah, IAIN Syekh Nurjati, Cirebon Indonesia. <http://repository.syekhnurjati.ac.id>
- Lukman Abdul Mutalib dan Mohamad Azhan Yahya. 2016. Isu penasaban anak luar nikah kepada bapa biologi dari sudut pandang siasah syar'iyah di Malaysia. *Muzakarah Fiqh & International Fiqh Conference*.
- Al-Maraghiy, Ahmad Mustafa. 2001. *Tafsir al-Maraghiy* (Terjemahan). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mariatul Shima Che Embi dan Dr. Nur Syakiran Akmal Ismail. 2017. Anak tidak sah taraf: implikasi dan resolusi melalui dasar awam kajian kes di negeri Pulau Pinang Prosiding Persidangan Antarabangsa Kelestarian Insan 2017 (INSAN2017).
- Al-Mawardi. 1999. *Al-Hawiy al-kabir fi fiqh mazhab al-imam al syafi'iy*. Dlm. Lukman Abdul Mutalib dan Mohamad Azhan Yahya (pnyt). Isu Penasaban Anak Luar Nikah Kepada Bapa Biologi Dari Sudut Pandang Siasah Syar'iyah Di Malaysia. Muzakarah Fiqh & International Fiqh Conference.
- Muhammad al-Bukhari. 2000. Sahih Bukhari Kitab al-Buyu'. *bab tafsir al musyabbihat*. Darul Fikr.Beirut. Kitab al-Buyu'.
- Muhammad Fathi. 2020. Undang-undang sivil iktiraf fatwa. <https://www.bharian.com.my/authors/oleh-dr-muhammad-fathi-yusof>
- Norfairuz Azizah Binti A. Ghani. 2014. Penasaban dan pendaftaran anak tak sah taraf menurut Islam dan undang-undang Malaysia, Disertasi Sarjana, Jabatan Syariah, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Nor Fazlina Abdul Rahim. 2020. JPN kaji dasar pendaftaran anak tidak sah taraf. <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2020/02/657401>
- Nik Abdul Rahim Nik Abdul Ghani, Hayatullah Laluddin & Amir Husin Mat Nor.2011. Masalah Sebagai Sumber Transaksi Islam (Mu'amalat). *Islamiyyat* 33 (2011): 59 – 66.

- Nik Radziah Nik Ali. 2001. Kedudukan anak tak sah taraf: suatu kajian perbandingan antara undang-undang Islam dan undang-undang sivil. Dlm. Norfairuz Azizah Binti A. Ghani. 2014. (pnyt) Penasaban dan pendaftaran anak tak sah taraf menurut Islam dan undang-undang malaysia, Disertasi Sarjana, Jabatan Syariah, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Paizah Hj Ismail. 2013. Anak Tidak sah taraf Dari Perspektif Syariah Dan Perundangan Islam Di Malaysia - Illegitimate Child from The Perspective of Sharia and Islamic Law in Malaysia, Jurnal Fiqh, No. 10(2013) 77-90.
- Shamsuddin Suhor, 2007, Kelahiran dan Kesahtarafan Dalam Undang-undang Keluarga Sivil. Dlm Norfairuz Azizah Binti A. Ghani. 2014. (pnyt) Penasaban dan pendaftaran anak tak sah taraf menurut Islam dan undang-undang malaysia, disertasi yang dikemukakan untuk memenuhi sebahagian daripada syarat memperoleh ijazah sarjana pengajian Islam. Jabatan Syariah, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Sulaiman Dorloh, Mahamatayuding Samah, Mohd Noor Bin Daud, Tayudin Osma. 2021. Sejarah Perkembangan Undang-Undang Keluarga Islam dan Pusaka di Selatan Thailand. <https://oarep.usim.edu.my/jspui/handle/123456789/17500>
- Syazwan Mohd. Yusof, Ramalinggam Rajamanickam & Asma Hakimah Ab. Halim. 2021. Kedudukan Keterangan Forensik dari Sudut Fiqh. *Islamiyyat* 43(Isu Khas) 2021: 55 – 66.
- Wahbah al-Zuhaili 2001. Fiqh dan perundangan Islam. Terjemahan Ahmad Shahbari Salamon. Selangor: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Wan Abdul Fattah Wan Ismail, Syahirah Abdul Shukor, Lukman Abdul Mutalib, Ahmad Syukran Baharuddin, Zulfaqar Mamat & Nik Salida Suhaila Nik Saleh. 2020. Faktor dan penyelesaian isu anak tidak sah taraf dalam kalangan masyarakat Islam di Malaysia. *INSLA e-Proceedings, Vol. 3, No.1, pp. 136 – 146*.
- Zanariah Noor. 2018. Status dan Hak Anak Tak Sah Islam dalam Undang-Undang di Malaysia. www.sainshumanika.utm.my | e-ISSN ISSN: 2289-699.
- Zulkifli Hassan, Irwan Mohd Subri & Lukman Abdul Mutalib 2013. Analisa Kes Melibatkan Anak Tak Sah Taraf Di Mahkamah Syariah. [https://www.zulkiflihasan.com/Analisa-Kes-Melibatkan Anak-Tak-Sah-Taraf-di-Mahkamah-Syariah-](https://www.zulkiflihasan.com/Analisa-Kes-Melibatkan-Anak-Tak-Sah-Taraf-di-Mahkamah-Syariah-)
- Zulkifli Hassan. 2020. Kedudukan anak tak sah taraf menurut perspektif undang-undang. <https://www.zulkiflihasan.com/Analisa-Kes-Anak-Tak-Sah-Taraf-di-Mahkamah-Syariah-dan-Mahkamah-Sivil>.
- Statut
 Akta Pendaftaran Kelahiran dan Kematian 1957
 Akta Kesahtarafan 1960
 Akta Pengangkatan 1952
 Akta Undang-undang Keluarga Islam (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1984
 Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993
 Akta Tatacara Mal Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1998
 Enakmen Pentadbiran Agama Islam 2006 (Enakmen 4 Tahun 2006)
- Singapura
 Akta Kehakiman Mahkamah Agung 1969
 Akta Kesahtarafan 1934
 Akta Pentadbiran Undang-undang Muslim 1966
 Akta Pendaftaran Kelahiran Dan Kematian 2021 (APKK 2021)
 Akta Status Kanak-Kanak (Teknologi Pemiakan Berbantu) 2013 (Diterjemah)
- Indonesia
 Kanun Sivil 1848 (dikenali sebagai KUH Perdata Burgelijk Wetboek 1848
 Kompilasi Hukum Islam
 Undang-Undang Perkahwinan No.1 Tahun 1974
- Thailand
 Akta Pemakaian undang-undang Keluarga Islam dan Pusaka 1946
 Akta Pentadbiran Institut Agama tahun 1997
 Akta Pendaftaran Awam B.E. 2534 (1991).
 Kanun Sivil dan Komersial 1934
 Kodifikasi Kaedah Undang-Undang Keluarga Islam dan Pusaka 1946
- Kes-kes
Amri bin Abd Rahim v Aspini bt Saad (09100-006-0166-2013), Mahkamah Syariah Perlis
Hamid Ismail v Nurjannah Abdullah [1437H] JH 42 Bhg 2,
Seorang Kanak-kanak & Ors v Jabatan Pendaftaran Negara & Ors [2017] 7 CLJ 533 CA
Wan Khairi Wan Azmi v Farah Nurliliana Jauhari [2011] 1 CLJ (Sya) 344
Zafrin Zulhilmi bin Pauzi v Noor Aini binti Nasron [2013] 2 ShLR 42)
AC v AD [2011] 6 SSAR 78 (Singapura)
Kes No. 46/PUU-VIII/2010 [2012] (Indonesia)